

בחברה לחקירות ארץ-ישראל ועתיקותיה

מ א ת

יוסף אבידרם

א. חפירות ארכיאולוגיות

מצד ת. — נסתיימה עונת החפירות השנייה במקדש, שנמשכה מ-20.11.64 עד 15.4.65 בתנהלו של פרופ' י. דידן. פעולות השחזור נמשכו, ואפשר לתגית, שהחנוכה משכ"ז תפתח מזדהה לקהיל הרחוב. הדיניזושבון המוקדם על עונת החפירות השנייה יפורסם באחת החוברות הבאות של "ידיוטה". צוות של סטודנטים ורפואיים עוסק עתה בריפוי התומר, ברישומו וביעיבו. מוצאות החפירות יפורסמו בדיניזושבונות סופיים בסידרת "מחקרים בדבר יהודת", ב-3-4 כרכים.

עד ר. — ב��"ז תשכ"ה נחקרה בערך עונת החפירות הרכיבית מטעם החברה לחקרת ארץ-ישראל ועתיקותיה, המחלקה לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית ואגף העתיקות של משרד החינוך והתרבות, בשיתוף עם מוזיאון הארץ בתל-אביב ומוזיאון ישראל בירושלים (מוסיאון ברונפמן למקרה ועתיקות). גם הפעם נערכה החפירה בסיוון קרון ונרג'ירין לחפירות. היו שני שלבים לחפירה: מ-16 במאי עד 18 ביוני — בTEL הגבורה (תקופת תבורול) בהנהלה של ד"ר י. אהרון, ומ-20 ביוני עד 23 ביולי — בעיר הכנענית הקדומה בהנגולתה של גב' רות עמיון. התוצאות היצי השובות והמשמעות עשיר ומלאף. הדיניזושבון המוקדם יפורסם באחת החוברות הבאות של "ידיוטה".

ע'ין ג ד ג. — עונת החפירות החמישית נערכה מ-20 במרץ עד 15 באפריל בתנה-תאם של פרופ' ב. מזור ואדריכל ע. דונאייסקי מטעם החברה לחקרת ארץ-ישראל ועתיקותיה והמחלקה לארכיאולוגיה של האוניברסיטה העברית. העבודה התרכבה בעיקר בחלקו הצפוני שלTEL גורן ובשוחם בית-הmercato הרומי, בהמשך ישיר לעונה הרבעית. סקירה ראשונה על שתי העוגנות תפורסם באחת החוברות הבאות של "ידיוטה". הוווד המנהל של החברה החליט, כי בשנים הקרובות תתריכו החברה בעיקר בפרסום החומר הרוב שהצטבר ותמעט בעריכת חפירות גדולות, מנתלי החפירות נתבקשו לעבד את החומר ולהציג את הדיניזושבונות לדפוס.

ב. הרצאות

בקיז תשכ"ה ערכה החברה תרצאות על מזדהה ועל חפירות אחרות, בשיתוף עם מרכז ההסבר ועם מוסדות אחרים. עשרות אלפיים בראכי הארץ הגיעו להרצאות.

ג. פרסומים

ידיוטה. — לקרה פסח תשכ"ז יצא לאור חוברת א-ב של כרך ל. קוּבָּק יִדְיוֹת. — יצא לאור שני כרכים, ובtems מבחר מאמריהם מתוך כרכים

בחברה לחקירת ארץ־ישראל ועתיקותיה

אטו, שאלו מומן. המאמרים ערכוים לפי מודורים אלה: סקר ארכיאולוגי וגיאו-גרפתי היסטורי, חולדות הארץ והיישוב, בעיות בהיסטוריה של תקופת המקרא, ארכיאולוגית, אפייראפית, חותמות ומטבעות, מפתחות, להבות, שונות, אין סוף, שקובץ זה ישמש את כל העוסקים בידיעת הארץ וישלים את הכריכים המשטים.

ZEI. — טרם עלה בידי המערכת להתגבר על הקשיים בהופעת כתבי העת, אך נעשים מאמצים להביא את הופעתו לנורמליאנזה מסוימת. יצא לאור חברה כפולה של כרך 15, ויש לקות, שעד סוף השנה נבדק את הפיגוראים.

ארץ־ישראל. — נמסר לדפוס הכרך השמני של ארץ־ישראל, המוקדש לזכרו של אל. סוקניק ז"ל.

מערבו של גליל וחוף הגליל. — קובץ זה, הכלול את כל החרצאות שהושמו בכינוי הי"ט לידענות הארץ, יצא לאור לפני מספר חדשים.

מצד־ה. — הדין־וחשבון המוקדם על עוגנת־ההפרות והראשונה מאות י. יידין, שפורסם ב"ידענות" כט (א־ב) ובו (ב־א) 15 ZEI, יצא גם בזרות ספר, בכריכת צייר־בד (בשתי השפות).

מגילת בן־סירה ממצד־ה. — יצא לאור הדין־וחשבון המוקדם על מגילת בני־סירה שנרגלה במקדה מאות י. יידין. הספר כולל את הטפסים, בציורף פירוזים וביאורים, שחזור ותרגם לאנגלית. הנוסח העברי הוא תדפיס מהוויל הכרך השמני של "ארץ־ישראל". יש לצוין בטיטוק רב את העבודה, שעלה לידי המחבר לפרסם את תוצאות מחקרו בזמנו כה קצר. הספר יצא לאור בשיתוף עם היל הספר.

הפלשתים. — ספרה זה של ד"ר טרודה דוטן, בהוצאת מוסד ביאליק והחברה לחקרת ארץ־ישראל ועתיקותיה, נמסר לדפוס.

האגצייקלופדייה לחפירות ארץ־ישראל. — חוברת ומסתיממת המכנו של הספר.anno מקומות, שלא יעברו מן רב עד שנוכל לגיש לצייר את הכרך הזה, אשר ישמש ספר־יסוד בארכיאולוגיה של ארץ־ישראל. הספר גಡפס בשיתוף עם הוצאה "סדה", והוא יופיע גם בלועזית.

סידרת מתקרי מדבר יהודה. — בקרוב יימטרו לדפוס הכרך השני בטירה זו על התעודות ממערת־האינרות מאות י. יידין ו. פולוצקי והכרך השלישי על המטענו מנהל משמר מאת פ. בר־אדון. בסידרה זו ייכללו גם הדריכים־וחשובות הסופיים על חפירות ערד, עין־גדי ומצדה.

את כל הפסותים הביל' אפשר להשיג במשורד החברה לחקרת ארץ־ישראל ועתיקותיה, ת.ד. 104, ירושלים. רשות הפסותים ומחירותם מובאת בחברת זו.

הכינום הב"א לירידת הארץ

חול-המועד סוכות תשכ"ה (22—30 בספטמבר 1964)

לרגל סיום שנת-היוון של החברה החלטת הוועד המנהל לעורך את הכינום השנתי הב"א לירידת הארץ ביוזן ובאייה ולהעמידו בסימן "בדרכ גויי-העם". החברה כרכה מחברת "צ'ים" את האנייה "תיאודור הרצל", ששימשה ביה-מלון ומקום הרצאות ל-560 משתתפים. בערבם נערכו הרצאות, ואילו ביום יזאו המשתתפים לסירותביבשה. הרצאות ניתנו על ידי פרופסורים מן האוניברסיטה העברית ועל ידי מומחים אחרים, ואילו את הסירותביבשה הדרכו סטודנטים, מסיימי המחלקות לארכיאולוגיה ולגיאור-גרפיה של האוניברסיטה העברית. כל משתתף קיבל תיק, ובו חומר מגוון על הסירות, לרבות מפות ותוכניות. להלן אנחנו מביאים את התוכנית לכל פרטיה.

יום ג', פ' בתשרי, א' דוחות מוכנות (22 נובמבר)

בשעות שלפני הצהרים עלו המשתתפים לאנית והתארגנו בתאים. בשעה שלוש אחר הצהרים נערכה הפתיחה התגנית של הכינוס על סיפון האנייה. בראשת הכינוס מר ז' אבידר, שעמד על המינויים לעיריית הכינוס זהה, השונה מקודמו באופיו, במרקםנו, ברגונו ובקשהינו המיחדים. והשבים מרגש תזרע להרחב את האפק ולצאת לאורים אחרים בגן הים התיכון, כדי לראות, להכיר וללמוד מה עושים אחרים בתחום הארכיאולוגיה והגיאוגרפיה. אם יצליח מסע זה — אולי יהיה מקום לארגן סיורים נוספים לארכזות הים התיכון, שודאי יביאו לת燄וק היחסים, לקשרים קשיים ולשיתות-פעולה בין אגשיה המדעת בתחומים הקרובים. מי יtan, ובקרוב תיפתחן הארכזות הסגורות עצמיים לפגנו, ואפשר יהיה לארגן מפעלים מסוימים, לקידום הארכיאולוגיה בארץנו.

בין השאר מסר, שלא הייתה כל אפשרות להיענות לכל אלה שרצו להצטרף למסע. פרופ' י. דין, יו"ר הוועד המנהל, עמד על חשיבות הכינוס והודיע, כי מלאה מהצית היובל לעובוזתו של יוסף אבידר כבוד של החברה. כאותה תוקחה מטעו הוועד המנהל והמועצת הוגש ליוסף אבידר שי, שהוכן במיוחד על ידי מר יוסף שנחט — לווח-מולות מקראמקה (ראה צילום), ובו ציון כל היכינוסים לדיות הארץ שארגנו על-ידי יוסף אבידר וסמליהם שביהם נערכו. מר משה קול, גובר-הכבד של החברה, הוסיף כמה דברי ברכה ושבה לבעל צי-היובל.

בשם המשתתפים בירך מר יעקב צור את החברה על פעולתה האיבור במשך שנים. רב-חובל האונייה, מר ברקוביץ, קיבל את המשתתפים בברכה חמה. מיד לאחר הברכות פתח פרופ' ב. מזור בהרצאותיו, ועמד על חשיבותו של המסע ליוון, שהוא מקום מפגש של שלוש תרבויות עתיקות.

כגון, תת ויוון — מפגש של שלוש תרבויות

מאת
בנימין מזר

בתחילת המאה הי"ד לפנה"ג עמד המורה התייכן בטימן של איוון הכותות המדיניות ושל קשריהם ביבלאומים, שבקבותיהם התגבשה מעין תרבות קוטומפוליטית, שביתויה הם, בין השאר, השימוש בלשון האקדמית כשפה ביןלאומית, יעקוב המשטר החברתי והשפעות-הgomelin בחיה הרוח ותרבותות היזמות. וזה תקופת פריחתן של המעוצמות הנגדות: של מצרים, שהטילה את מרותה על טרייטוריה ראתב-ידית, מכוש ועד צפון-סוריה, של כל הcessית בדורומה של מיסופוטמיה, של אשור ומיתני בצדנה ושל מלכת החתים באננטוליה. באותו תקופה תמורה רבת-הוצאות בארץות

הכינוס ה-כ"א לירידת הארץ

חין האיגיאי: התהווות הי' מושג האמיקנית, שהבלעה את יסודות תרבות המינואית, אגב קליטת השפעות רבות ממזרים ומארכות המורה. מסחרת רבתה היקף של מיקני והתיישבות בנית פשוטו בעוצמה רבה בחופי הים התיכון ובאיו, מkilקה וככען במורה ועד האיים האיאוליים במערב וממערב להם, ונעו לגורם חדש במערכת הכוחות המודיניים, הכלכליים והתרבותיים. על הקשרים האמיצים בין העולם המיקני ובין ארץות המורה התיכון מעדים לא רק שפע מוצריה היבוא המיקניים שהגיעו למזרים ולמורחו של הים התיכון, הכתובות האפיגראפיות וחיפוי האמנות והמלאת, המציגים על השפעות הגותלי והחוקות, אלא גם גילויים ביון גוף, כגון חותמות-דגיל שותגלו לאחורה באמרז' המלכים של תבי, שונם, כנראה, מקופת אל-עמאנה. האופי הקוסטומופוליטי של תקופה זו בא לידי ביטוי בולט בחצרות אוגרית, העיר ה"כנענית" הקדומה שבתוכה הצפוני של טריה, שנשענתה בתקופה זו לכריים חשובים ביותר, מקומות מפגש לסתורים וורשים מכל ארצות התרבות ומרכז של סימבויות כנעניות- מיקניות באמנות ובמלאת-מחשבת.

סמוך לאמצע המאה הי' חלה תמורה במרקם הכוחות המודיניים במורה התיכון: יודה מיטיגי והתעצמה ממלכת החיתים, שפרשה את כנפה על רוחת המרכיב של אנטוליה ועל צפון-טוריה, תוך כדי התחרות עם מצרים על מעמד הבכורה במורה התיכון.

השלום בין חת למצרים בימי רעמסס ה' הביא לייצוב מדיני, ובעקבותיו — לשגשוג. בימי תודולוש ה', ברבע השלישי של המאה הי' ג', השתלטה הקיסרות החיתית גם על קיפרוס, הטילה את מורתה על מערב אנטוליה ותוציא אל הפורט חכניות-בניית נרחבות בעיר-הבריה ובעיריה השונות. אולם בכך הגיעו יכלותה המדיניות והכלכליות, ובימי יורשו של תודולוש החלה הקיסרות החיתית לש��וז. בעת ובזונה הכלכלי, ובימי יורשו של תודולוש החלה הקיסרות החיתית לש��וז. בעת ובזונה את חילו ירידת תולוה בחוג התרבות המיקנית ותולשת מצרים, עקב לחזם הבהיר של עמים בארכאים על ארצאות הים האיגיאי ואנטוליה, קיסרים וחופשי המזרחים של הים התיכון. באותו הזמן כבר נאחזו שבטי ישראל בדרום ככען והתחילה פלישת שבטי הארכאים אל מרכבי סוריה ומטופסטאמיה. שיבוש המערבות בשלאי המאה הי' אגב התערערות המשטר הממלכתי בחות גופה וירידתה הכלכלית של אנטוליה, וסוחרים בתהפטשות כבירה, בים וביבשת, של עמים נכרים, על מורה הים התיכון — הלא הם "גויי-הים" של המקורות המצריים. שקו מרכבי התרבות המיקנית, חרבת הקיסרות החיתית, ונזהקה לתל-יעולים אוגרית, עיר-תוגמל החשובה, ואפק-על-פי שבתachelית המאה הי' בעזרה התפשטות גוייתם, ובכללים הפלשתים, על-ידי רעמסס ה' — האריה הדרומי של ככען, הימים הביאו לדריכת נרו של פרעה באסיה ולהיאחזות בחבל-התהוף הדרומי של ככען, בעקבות התשלחות-געניות זו החלו שינויים כבירים בחיי המדינה ותרבות של המורה התיכון ונשנהו כליל מבנהו מתאני, שקבע בمرة רבת את גורל הצביליזציה האנושית ואת מתן ההיסטוריה.

אבל המאורעות הגדולים שהתחוללו בימי האימפריות הגדולות וושגשוגן של ככען ויון המיקנית בחרתו עמוק בזכרן הדורות, ובאו לידי ביטוי נמרץ ביצירתם הרותנית

הכינוס ה-כ"א לידענות הארץ

של עמי המזרח והמערב, בספרד האיספרים ובשיות המירום, באגדותיהם ובספרות ההיסטוריה גוגראפית הקדומה.*

בשעות אחרידתזהרים (המושב הראשון) והערב (המושב השני) הושמעו הרצאות אלו :

גויי-חומר — מצלב המתקר בימינו

מ את
א ברם מל מט

אתה הביעות ההיסטוריות ה"אקטואליות", בעיה החובקת שלוש ישות ואות תולדותיהם של העמים האיגיאי, של מלכת החיתים, של האימפריה המצרית ואף של ארץ-ישראל בסוף המאה הי"ג ובמאה הי"ב לפסה"ג, היא עיית "גויי-חים". החקר בשאלת זו נערך בדרך אחורון שני מישורים : הארכיאולוגי וההיסטורי-פילולוגי, אף מי שבא להתגדר בסוגיה זו רק מן הבחינה התחורונית, כמו המרצה, ניצב מול שלל מקורות : עדויות מצריות ותיתיות בנות זמן האירופים ; כתובות פיניקיות ומקורות המקרא, שהם מונמו מאוחר יותר ; והספרות הקלטית, על שלוחותיה השונות : שירות הומירום, המיתולוגיית היוונית וההיסטוריה היוונית והרומית.

בקוחית-מושза משמשות כתובותיהם של הפרעונים מרגנתה ורעמסס הג', שבתו מספר על גויי-חים כעל נחשול של איגודי שבטים באגן המזרחי של חצי המיבן. מרגנתה מוכיר את הנחשול הראשון של חמשה גויים, העושים יד אחת עם תלוביהם ותוקפים את מצרים מזיד מערב בשנת מלכוֹתוֹ החמשית. רעמסס הג' מוכיר קרובותם עם פלגיים אחרים של גויי-חים, ובראשם הפלשתים — שוו הוכרותם הקדומה ביוור במקורות שמחוץ למצרא — בשנותיו החמשית והשבעית. ורק לאחר מכן, שנערך גם ביבשה וגם בים, הונצח בהרחבה בתבליטים, המתארים בדיוקנות רבה את דיווניהם של גויי-חים הבודדים, על לבושים וכלי-נשקם.

התגשויות אלו באו לאחר שגויי-חים מוטטו את מלכת החיתים סמוך לשנת 1200 לפסה"ג, מאורע שעליין אין בידינו די-יעות של ממש. על המאה הי"ג, לעומת זאת, נתגלתה בארכיוון הממלכתי החיתי שכובנאי חומר רב, העשי לחשוף במידת-ימה את הרקע ההיסטורי להופעת הגרים החדש. בתקודות התייחסות נזכרים אחדים מן העמים שנTELו תלק בפלישותיהם של גויי-חים, ובעיר אח'יאו / אח'יא, שנitin ליזותם עם האקו(ו)ש / אקו(ו)ש) הבוגרים אצל מרגנתה. האח'יאו שכנו לחוף אסיה הקטנה, אבל מרכז שלטונם היה מעבר לים. לפיכך אין ספק בויהוים עם האכלאים של המקורות היווניים, בין אם הדברים אמרוים בפלג בודד שנאחז בחוף אנטוליה, ובין אם הכוונה לממלכת דודוס, או אפילו לממלכת מיקני גופת. עם אחר מגויי-חים שזקחו ליבשת

* החרצתה נתפסמה ב"מולד", כרך כב, תשכ"ה, חובר' 196—195.

אסיה הקסנה מוכחת במפורש במקומות מאוחרים יותר (כתובות זנג'ירלי וקארא-טפה) הם הדגן / דנו, הלווא הם הדגנים شبשירת האילאים.

פרטים מעיפים על פלישותיהם של גויים-הרים (שםם לא פורש) בתגלן באדרונה בארכיאון הממלכתי של אוגרית, שבו נמצאה חליפת המכבים בין מלך אוגרית, עומרפא, ובין מלך החටים ומלך קפריסין, אלשין. מלך קפריסין מודח על התקראות אניות האויב ומאיין במלך אוגרית להעמיד את ארצו במצב הכהן; ואילו الآخرון, אשר באיגרתה-תשובה, מודיע, כי שבע ספינות של גויים-ים עגנו בחוף ארץו וכי הפלשים כבר הגיעו לפנים הארץ ומשתhitים אותה. מלך אוגרית מנמק את חוסר-הוואנים שלו בעבדה, שגדודי צבאו נמצאים בארץ התהיטים, ואילו צי אניותיו הפליג לארץ לך. היא ליקית שבחוף הדרומי של אנטוליה. כל אלה אירעו אל-גון ערבי חורבנה של אוגרית בידי גויים-ים, מאורע שעלה אולי כבר ביום מרפתה ואולי רק כדור אחד מאוחר יותר (על השיקולים השונים לקביעת זמנו של חורבן העיר — ראה דברי הרצאה בפרק על בני השופטים, העומד לתהtrapם בספר : ההיסטוריה העולמית של היהודים, ב- בערך ב'. מורה).

שא מותר לכרוך את הידיעות הב"ל במערך הכללי שבוצר נוכת התקפותיהם של גויים-ים באותו פרקי-זמן, כאשר חווית-הגנה בין מצרים והת, שבה ודאי גם השתתפו עיר-גמל טוריות כאוגרית וארץ אלשי? אם כך — אפשר מוכבגו פועלות-יצבא משולבות בקנה-מידה גדולה לא רק על-ידי גויים-ים, אלא גם על-ידי בעליך-הברית. כאמור, בעוד שטרכנפח הודף את גויים-ים, ובכללם הלקים, בדלהה המערבית, הוטל על אוגרית לחזק את צבא והתייחס ולקדם את פנו לאויב במקומות מוצאו, כגון ארץ לך. פלישותיהם של גויים-ים לקדמת-אסיה לא זו בלבד שהוללו תמורה קיזוניות במצב המדייני הבינלאומי, אלא אף הביאו לשינוי גודל במפה האתנית, בעקבות זרימת יסודות אתניים מאנטוליה הדרומית לטוריה, עד חמת, והיאחזות הפלשתים בארץ-ישראל, מאירועים שקבעו את צbijונו של ארץ-allo לעתיד לבוא. גילויו של שניהם האחוריונות עוררו את המלמדים לחקור מחדש את שאלת גויים-ים ולעמתם עם המקורות הקלסיים, שאף לגבי הערכתם מסתמגה גישת החדש.

במהשך הדברים נדונה והותם של גויים-הרים הבודדים לאור מכלול המקורות שבידינו. מסתבר, שרוב העמים השариו את עקבותיהם בטופונומיה של מרחב הים התיכון: השרון (טירידניה), השכל(ש) (סיציליה), הרבע(ז) והלקים (אדנה וליקיה שבחוף הדרומי של אנטוליה), והפלשתים, שעל שם נקראו לימים ארץ-ישראל. את תריש (אולי תירס מבני יפת, הנזכר בלוחות העתיקים) יש לוזות עם עם התירנסים או התירנסים (הגירסה היוונית העתיקה) של המקורות הקלסיים. אשר לת'יכר, הקרובים קירבה יתרה לפלשתים וגנתו בשכנותם בחוף הארץ — יש לקבל את ההצעה לוחותם עם התוקרים, שלפי האגדה היוונית ייסדו את העיר סאלאמיס שבקפריסון.

לבסוף נדונות ההשערות השונות בדבר מוצאם והשתייכות האתנית של גויים-ים, וביחד של הפלשתים, שעלייהם יש בידינו מספר נתונים במרקא. הזכרת מוצאם של הפלשתים בעמוס ט. ז, מקבילה באופיה לידעית שכותבי הストוראים היוונים המאוחרים

הכינוס חכ"א לידעית הארץ

על הגדותם של עמים שיש להם ויקת לגויים. בעוד שבגעין היהות האתני יש הסכמה כמעט כללית, שגויים נמנים עם העמים הפרסי-יווניים (בין אם היו הוודאי אירופיים ובין אם היו תשיבת אתנית נפרדת) — הרי ביחס למוצאים הגיאוגרافي רוחות שתי השקפות עיקריות: האסכולה ה"אנאטורית", שלפיה יש לבקש את מוצאים בהוף המערבי והדרומי של יבשת אסיה הקטנה, והאסכולה ה"אייגיאית", שלפיה מוצאים מן האיים האיגיאיים ומיוון. אולם לזרע המרצה הבחנת הגיאוגרפיה המונחת בסיסו שני האסכולות היריבות היא נוקשה ומלאות במידה ובה. לנבי עמים יוודיים ים מיטיפוס גוייהם חמי אנאטורית ויוון והאים האיגיאיים הם עולם אורגאני אחד, המושתת על קשרים הדוקים בין חוף להוף.

קשרי-הழכר בין מיקני ולהלטאנש בתקופת-הברונזה המאוחרת (המאות ה'יד-ה'ז'ג לפסה"ג)

מאת רות עמירן

בתקופת-הברונזה המאוחרת שלטו בקדמת אסיה שתי מעצמות גדולות: מצרים וחת, שהתרבו זו בזו על השלטון. לתוכ תחום שליטתן של שתי מעצמות אלו חדר גורם שלישי: המעצמה והמסורת הפורה מיקני, שהשפעתה הרבה הייתה מורגשת ברוחבי העולם התתורי, מטרוריה עד אסואן ומשוריפת-הקטנה עד איטליה. מאחר ששומר ההליפין של מיקני היה סחר ימי, אין למצוא השפעות מיקניות בונגנכאי (מייא החמוש, בירת התתיתים) או במיסופוטמיה. יש להניח, שלא רק בני מיקני עצם עסקו במסחר ובשית האניות, אלא גם חובבי ארץות הלבנט, אלה שנקרו באלהות של אמנוחת הַבָּי' (1423—1450) "כנענו", הלא הם הכנעניים, הסתורים.

תפוזתת הרבה של הקיראמיקה המיקנית בכל הארץות והאים שבמזרחה אינם תיכונם מפיזה על מידת השפעתה של מעצמה מצרית זו, ושיותה צבינו אחד לתרבות התקופה, מעין קְעִיטָא.

מיקני עצמה היא ארץ דלה (הפלופונס), שהתקיימה בעיקר על יצוא. מותר לאגיה, שיצוא זה היה מבודס בראשו על הקיראמיקה היפה שלה. ואכן, ברוחבי העולם דאו אפשר למצוא הרבה כלים פחותים בלי שום בית-קבול, כגון קערות. לעומת זאת נזקה מיקני ליבוא מתקנות, תבואה ועוד, אך מארח ששותות אלו על-פיירוב אינן משתמשות — לא נמצאו בחפירות מיקני.

בתקופה זו של מסחר בין-לאומי פרח גם סחר החופים בין כנען ומצרים, כפי שמעידים ציריך-הקר המצריים וחצריה הובאו לארץ השוגות.

בקרוב הרכות זו צצו גם בתימלאכה — כגון בית-יוצר מיקני באוגרית — שאומניהם עברו מארץ לארץ.

בתקופה זו אף היו מקרים של קולוניזציה מיקנית של ממש, כמו, למשל, מושבות של בני מיקני בדורוס (ביאליוס).

האים האינאיים
(סקירה גיאוגרפית)

מאת
דוד עמירן

האים האינאיים מהווים שרשרת מקשרת בין יוון לטורקיה. מבינה גיאולוגית הם קטועים של מערבות-הרים שבחלקו הגדול שקו בים. בתוךו האפנוי של תוארי הסיר נמצאים הרי קיקלאדים, שעומם מננים דילוס ומיקונוס. איטס אלה הם שרידים של הרי גיאולוגיים קדומים למדוי, והם מורכבים מסלעים-עומק, כגון גרניט וגניזיס, ומסלעים מיאטאמורפיים, לרבות שיש, ששימש את פסילת של יוון הקלאתית. קשה לאיים הדרומיים, לעומת זאת, זו המתחילה בפלופונס, עוברת דרך קרתים ורוודות ומסתיימת בהרי אנטוליה הדרומית, היא מערכת גיאולוגית צעירה, הקשורה מבינה התהווות בקימוט האלפיני, ולכנן אנו מוצאים בקרתים הרי גבויים, כמו, למשל, הר אידת, שגובהו 2,458 מ'. וצדדodon הוא הר-הגעה של האיסאנטוריון. הוואיל והרג'ען זה פעל לסירוגין וכחפרצויתו השונות נהרס בתוךו, מוכל האגיה להיכנס לתוך הלע הפרוץ.

לאיים האינאיים כמה מכונות משותפות: ביתור רב, חופים תלולים, גוף תשוש ואפשרויות-מהיה מוגבלת למדוי. מקורות-המהיה החשובים היום הם חקלאות — בעיקר גידול ענבים — תעשיית-יין, תיירות ומלאת חפציהם. כן מתקימת האוכלוסייה, אפיקי במידה פחותה, על דיג — לרבות דיב ספוגים — ועל ניצול אוצרות מינרליים. רבים מבני האיים מוצאים את פרנסתם בחוץ, כגון בספנות היונית ובעבודות שונות בחוות נכר.

המורפולוגיה של יבשת יוון

מאת
יצחק טנר

תבליטה של יוון הוא תולדה של ההליכים רבים ומוסכמים: הקימות, שיצר את רכסי ההלנדים (שהחשוב שבהם הוא הרכס של הרי פיגdos) ; והשבריות, שבבקוחותיהן החמושת אותו חלק מן היישוב הקדום שהיבור אט יוון עם אסיה הקטנה. חלק זה נהפר לבעליות אים, כגון הרי קיקלאדים, הספורadians ואיסי הדודקאנס. כן פיצלו העתקים את היבשה לגושים-הרים, שבינויהם מפרידים עלי-פירוב שקעים, אחת הטיבות העיקריות להיווצרותן של ערי-מדינות, שבדרכ-כליל לא נשתרעו על יותר מ-200—300 קמ"ר.

הכינוס ה-כ"א לדיעת הארץ

השקרים אף הביאו לשילוב הדוק ביותר של ים ויבשה : בכל יבשת יון ואית אין אף מקום אחד המורחק מון הים יותר מ-60 ק"מ, עובדה שסיפה לא במעט לתהותה הספוגת היוננית. הרית של יון עשויים ברובם סלעי-גיר קשים, ולעתים אף שיש. דבר זה הביא לגושיות מובהקת של הרים : מדרוניהם תלולים וראשיהם על-פיירוב במתים. צירוף זה של קווים אנכיים ואופקיים יצר נוף שבו שלטת הסימטריה, שודאי השפיעה השפעה רבה על הארכיטקטורה העתיקה. בעקבות המסת שעירagger מתוךו מעינות שופעי מים, גתלים המשיכים את דרכם מתחת לפני הארץ ומערות רבות — צורות-דנוף שניתן להן ביטוי מובהק במיתולוגיה היוונית.

עיר יון ופרם במוראה חיים התיכון

מאת מייכאל אבידיונה

את חחיטם בין המורה למערב באגן הדרומי של חיים התיכון ובאזורות הסמכות לו תיאר ההיסטוריון הירודוטוס במאבק מזרחי דורות בין כוחות אסיה ואירופה, ובעקבותיו החלו רוב ההיסטוריונים שבאו אחריו. אולם עיון מעמיק יותר במקורות ההיסטוריים והארציאולוגיים מעלה, שטמונה זו פשוטות מדי. למאבק בין פרש ליוון היו ארבעה שלבים מדיניים-צבאיים : בשלב הראשון והתקדמות הפרסים, הכניעו את הערים היוניות בחופי אסיה הקטנה והגינו ע"י אהונה ; בשלב השני הדפו אותן היוניות עד קפריסין ; בשלב השלישי ניצלו מלכי פרש את הפילוג הפגמי ביוון, שוב השתלו צל ערי אסיה והיו לבודדים בין הצדדים היריבים בהלאס ; ואילו בשלב הרביעי שרי קפאו, עד עלייתו של אלכסנדר. מן הצד الآخر מתרבר, שמהות למפלס המדיני-צבאי נקבעו אלף קשורים אישיים וציבוריים בין העמים היריבים : יוונים שימשו את מלכי פרש כחילימים שכיריים, רופאים ואמנים ; ומדינאים יווניים באו לפרש כשליחים או כפליטים. גם הממצוא הארכיאולוגי (כליזרים, קלינשק ומצבות) מעיד על קשרים-מ撒חר הווקים בין המורה למערב. במקומות תמורה אחת והפטנית מתגלת לעינינו מערך מטויר של יתסיגומליון, סולל את הדרך להחפשות וחרבות היוונית במוראה בתקופה ההלניסטית.

האי רודס בימי הפליגות

מאת

יהושע פראור

האי רודס, אחד ממרכזי התרבות היוונית וההלניסטי, אשר למאות אבדן תшибתו הפלישית תחת השלטון הרומי שימש בית־אלפנגה לרוטוריקה ולפילוסופיה בימי גודלה של רומה ותרם לארכזות הים התיכון את "החוק הרומי", בסיסו של החוק הימי בימי־היבנים, הנחך לאחת הפרובינציות הנידחות בידי השלטון הביזנטי. רק בתקופת מסעיה הצלב וחידוש זרוכיה המשחר שוב גדרה חסיבותו של האי כמחנה ימי בין אירופה לאסיה. אף יש שפליי ביואנטון ברודוס משגים עצמאוות ונתקלים לשילוי האי והדוקאנס, לעיתים בתמיכת עריה המשחר תאיטלקיות. אולם גודלו של האי והшибתו קשורות בכיבושו בידי מיסטר הטוסטיאלארים. לאחר נפילת עכו הצלבנית (1291). ננד מיסטר והקפריסין, ובזמן מפקדו פולק דה וילארט עבר שם לרודס (1309). מאחר שצמודו לרשומו של המיסטר אמצעים כספיים גדולים, הן מנכסי האירופאים והן מנכסי הטומפלאים שהוחמרו והועברו לידיו, היה לאל ידו לשלוט באי במשך 200 שנה ומעלה. מחולקים ל"שפות" או "לאומים", שבתת האלמנט המכريع היה צרתוי, התבasso אבורי המיסטר בצדוניהם האי, עד שנחפץ לאחד מפלאי האמנות הצבאית. בימי שליטהו באי ייסד המיסטר צי, שמילא תפקידו שיטור והגנה על הגיים הנזרקיים בים התיכון והשתתף בהתקפותיהם של צי אירופה על חופי אפריקה ואסיה. נסיבותו שליטה הממלוכים של מצרים ושל הטורקים העות'מאנים אחוריים לבכוש את האי נסתינו בஸילון גםו, והביאו להזיק הביצורים, שנשתמרו עד היום בגורלה שקיבלו בימים ההם. רק ביאנואר 1523, לאחר מצור שנמשך שישה חודשים, נאלץ האי להילגע. לאבורי המיסטר ניתנה האפשרות לצאת בכבוד, ושבע שנים מאוחר יותר, על־פי הסכם בין האפיפיור וקרל החמישי, התישבו באי מלאטה, שנשאר בידם עד ימי נאפוליאון.

הוֹטָה האנגלי, ערש הפנמות הימיות

מאת

יהודית קרמן

א. השיט הוא אחת ההמציאות הקדומות ביותר של המין האנושי. בכל התקופות היה הובלת סחורות על הים עדיפה מהובלתן ביבשה, בעיקר בימי־קדם, כאשר תובלה סחרות ביבשה הייתה תלולה בכושרי־הטעינה של המותרים או של עגלות רתומות. ואכן, כבר בקרים מזוזות הקדומות ביותר במצרים ובמלכות אחרים אנו מוצאים שירות. ממש דורות רבים נשאר השיט מוגבל לנזרות, שגדותיהם היו מוכבות ובתוות ושביהם לא נשפה סכנות טירות. לעומת זאת היה חיים מלא סכנות ועורר פחדים בלבד

האדם. המעבר משלט הנברות לשיט והימים חולל מהפכה בתחום העמים, שכן בעקבות המשחר הורחבו תחומי העולם תרבותית.

בדבורי ימי העולם ניתן להבחין במערכות יבשותיות ובמערכות ימיות. המערכה הימית הראשונה הידועה לנו קשורה בתרבויות האגיאית-מינואית, שעליה אנו יודעים עדין מעט מאד. אך התבוננותו גיאוגרפיה-היסטוריה עשויה לסייע בידינו להסביר את התפתחות השיט הימי בים האגיאי דוקא.

תושבי היבשה נרתעו מן הפלגה ביום שלוש סיבות:

1. השיט עצמו, הנanon לחסדי הגלים, הזרמים והרוחות ודורש בקיאות רבה מצד הספנאים. אנשים שהיו רוגלים בשיט גהרות בלבד היו הסרים כל נסوان בשיט הים.
2. הפלגה עצמה והשבחת אל התוף, עת עשויה האנייה להתפרק בסלעים, בשרטנות ובזרמי-חוף או להישבר מפאת רוח חזקה הורקת אותה על היבשה.
3. הסתמכאותם ביום בלי מזפון.

ALTHOUGH THE PLATEAU WAS ALL THE TIME SUBJECT TO THE RULERSHIP OF THE COASTAL CIVILISATION, THE SEASIDE CIVILISATION WAS FEARFUL OF THE LONG JOURNEY ON THE SEA. THE REASONS FOR THIS FEAR WERE THREEFOLD:

1. THE JOURNEY ITSELF, WHICH WAS DEDICATED TO THE GODS OF THE WAVES, THE CURRENTS AND THE WINDS, WHICH REQUIRED GREAT KNOWLEDGE FROM THE SAILORS.

2. THE JOURNEY ITSELF AND THE HORROR AT THE STORM, WHICH COULD BREAK THE SHIP UP ON ROCKS OR CRASH IT AGAINST A ROCK.

3. DEPENDENCE ON THE SUN, WHICH WAS NOT THERE AT NIGHT.

ב. הצורך בשיט ימי נובע מעצם מהותו של הים האגיאי וחופיו — חילוב הדקה ביזור של ים ויבשה: איים וחצאי-איים, מפרצים ומיצרי ים ויבשה. מיצריים אחדים — כגון מפרץ קורינת, מפרץ אוביוטה, הדארדANELIS והמפרצים שבחוף אנטוליה — הם כה צרים וארוכים, עד ש מבחינת השיט הם דומים יותר לנهرות, וכך היהת אפשרות להתחמן בהם בשיט לקראת הפלגה למרתקים גדולים יותר. האיים וחצאי-האיים הם הרריים ברובם וסלעיים, והשתחמים הראוויים לעיבוד חקלאי קטנים ביותר. מאו ימירות ועד היום מלאו הדיג הפקיד השוב בהשלמת סלה-המוןנות. כל גידול באוכלוסייה אילץ חלק מן התושבים לנטרש את הארץ, כדי לחפש מקום מחיה מעבר לים, ועם אקלום ההדרגתית של האיים הסמכים הילך וגדל המרחק שהייה צריכה לעבור כדי להגיע לחופים חדשים. למעשה היו כל חופי הים האגיאי כבר מיושבים בשחור ההיסטורי.

אך הפלגה ביום איננה מהליך חד-פעמי, ולכן נוצרים קשרים תdroים בין איים וחופים. לא רק קירבת שבט או שפת דורותם קשור זה, אלא גם חיית-כלכלת. הטופר גראפה וסוגיה האדמה והשוניות ודרשו התחמות בענפי-חקלאות טסוניים. כמו איים מטאימים רק למראעה, אחדים למטעים, ומוגנים בלבד לגידול תבואה. איים מסוים שבהם היו בריכות דזוזות להפקת מליח נחפכו לספקיו של מיצר חיווני זה. עוד יותר בולט ההבדל בתחום המגראלים. הוואיל והמבנה הגיאולוגי של חופי הים האגיאי הוא מגוון ביותר, מצטיין כל אי או חוף בסוג-על מיוחד או במינeralים מיוחדים. ידוע, שכמה איים מצויים סלי גראפים, באחרים — בולת, ושוב באחרים — שיש

או אבניגיר. אפילו אדמת-חרסית (שהיא היסוד לתעשייה הקדומה ביותר — התקדנות) מצוייה במקומות מסוימים בלבד. אבניגיר, שמהן אפשר היה להפיק סיד, שוב מזויות במקומות אחרים. מתכוון — כגון נחושת וברזל — הופק במקומות בודדים; ויתכן, שגם פעמים לבניית אניות נמצאו במקומות ספורים בלבד. יוצא מכך, שהעולם האנגלי לא היה מסוגל להתקיים כלל בלי קשיישים הדוקים.

ג. חנאי חיט. — אמונם גם ביום האנגלי אפואו לספן סכנות השיט הימי, אך אין לנו כת המורות כמו ביום הימים, שכן המרחק הקטן, יחסית, בין חוף לתוכה מאפשר חיפוש מהה בתקרוב סורה, שספן מנוסה מסוגל לתבחין בה בעוד מועד. גודות למרחק הקטן גם אין צורך להציגו בנסיבות גדולות של מזון וממס, והחותשים בנסיבות (כאשר אין רוח מתאימה) אינם מתחייבים יותר על המידה, דבר המאפשר לאזמם את מספרם. ריבוי המפרצים, וביחוד המפרצים העתנים, מאפשר עגינה בטוחה בכל אי וככל מיצריבשת. גם הגיעו אל החוף היות מדורך-כל נוחה ובלי סבאות. אך היתרון העיקרי של השיט ביום האנגלי נועד באפשרויות ההתקפות. החותם למרחקים הקטנים בין החופים אין כל צורך להפליג בלילה, ואילו ביום אין אף מקום אחד במרחבי הים שמננו אין לראות יבשה. זאת ועוד: מבנים הגיאולוגיים השונים של האיים ושל חזאי-האים משווים לכל אי צללית אחרת. בכר שונה הים האנגלי מאזורים אחרים בעולם העשירים באיים, כגון חוף נורבגיה או שוודיה, מקום שם דומים האים זה להעדר כי קשה להבדיל ביניהם. הספן המנוסה ביום האנגלי מカリ כל אי לפחות חבלטו המתוודה. רוב האיים הם הרריים, וברובם מתגשא הר בעל צורה מיוחדת, שלפיו אפשר להכיר את האי. (בתקופה הקלאסית הוקמו על הרים אלה מקדשים לפוטיזון או לזבוס. בתקופה הביזנטית הוקדשו הרים אלה לנביא אליהו, וכן מוכנה היהם ההר הבולט ביותר שברוב האיים בשם איסוס או פְּרוֹפִּיטָס אַלְיאָס. על רבים מהרים אלה מתנוסס היום מגדל תקשורת או רадאר.)

ד. הרחבות תחומי חיט. — כל עוד היה השיט הימי מוגבל לתחום הים האנגלי עצמו, וזאת התגלו קשיי התרבות והמסורת עם יתר עמי האזור דרך חיפוי אגאנטוליה. תקופת-הפריחה של התרבות האנגלאית התחלה כאשר יצא ספני הים האנגלי מתחומו והפליגו אל חוף אפריקה ולהلانט. ההליך זה קשור בתגלית גיאוגרפיה: הכרת חגורותיהם של "אזורות האטסיות" (היום: "מליטמי"). וזאת הרחת צפוניות הנושבת ביום האנגלי ממשך כל החדשיה-קיין, שמקורה באידיו הרב של מי הים התיכון בחודשים אלה, בלי שייחת לכך פיצוי עליידי תוספת מירגש אונגרות. באותו העונה מקבל הים השחור כבויות גדולות של מיינשטיין, ובעיקר של מינגרות (האגובה, הדנסטר, הדניפר, הדרון ואחרים), וככויות גדולות של מים זורמות לים האנגלי דרך הבוטפורוס והדארדאנלים. מאותה שנותם אלה קרים בהרבה ממימי הים התיכון, נוצר בcean הים האנגלי איזור של לחץ ארכומטרי גבוה, וחרט-אויר מתחלים לנוע דרום, לעבר השקע הבארומטרי המתהווה באוטו וכן בדרכים מצריות. רומי-אונייר אלה, הפוערים ממורה לכורדים, מושטים אל חוף הלangan, בתשפעת השקע הבארומי מטרי שמעל לקפריסין, בטור ארכ'-ישראל ורותות אלו הן דרום-מערבית, ואילו בוחרה

הכינוס חכ"א לידיעת הארץ

הדרומי של אנטוליה, מול קפריסין, הן גנותות כלפי צפון-מערב. לרבות אלו חותמו בינוונית, והן יציבות למדרי. הספננים יכלו אפוא לעזוב את תחומי הים האיגיאי בבטחון סביר, שהרותות יביאו אותם דרומה גם בלי אמצעי ניוט. באופן זה יכול גם ברתים, הנמצאת ברובה מוחץ לשוחה-הארייה של הים האיגיאי, לפתח ספנות ימית. למים במצוא, שהרותות ואתניות מבאות אל חוף קירגינקה, ומשם, בעזרת זרמי חוף ותרחות המערביות של האגן המורתי של הים התיכון, היה אפשר לשוט לאורך חוף מצרים,

ארץ-ישראל וסוריה, עד דרום אנטוליה, וחורה, דרך רודוס, אל הים האיגיאי.

המיוחד שבמסלול זה הוא, שבען כרתים לחופי אפריקה וכן לאורך חוף ארץ-ישראל, עד למול קפריסין, נערך, היה אפשר לשוט רק בכיוון אחד, כי בכיוון השני הטענים נתקלים ברותות ורמים נגדים. רק מאוחר יותר, משהמצא המפרש, שבזוויתו אפשר לחתמן גם בכיוון מלוכן לרוח, היה אפשר לשנות במידת-ימה את מסלול הפלגתנו. ממש מאות שנים נהגו הספרנים האיגיאים לשוט במסלול זה, ועוד לאמצע האלף השני לפנה"ב היו המתווכים העיקריים בין הרכבות האיזור. הזרמת העיקרי של השיט הימי היה בכרתים, מקוות-הפגש בין הדרך החד-סטרית האморה ובין דרלי-השת והמורבות של הים האיגיאי. היהתה זאת תקופת ההגমוניה הכלתית על הים התיכון כולו.

לאחר חורבן הכרתים — שתיים גורמי חורג ממסגרת סקירתנו זו — קלmo לספינה יורשים באיזור אחר של הים התיכון: הפיניקים. גם אצל הפיניקים היה גורם המכליע לפיתוח הספרנות ההכרת לחפש מקומ-מחיה מוחץ לשטחיהם המוצמצמים של החוף, אך הם עלו על קודמותם מסוימת שהיה בידם אמצעי-ণיות נוספים: ידיעת האשtronומיה. מדע זה, שפטמה בינוונים בבל, אישש לירודיניים לשמר על הרוחב הגיאוגרافي בעורות כוכב-הצפון. (כידעת, וואים את כוכב-הצפון בכל מקום בווית הווה לרווחת הגיאורי גראפי של אותו מקום.) הידועות לכך יכלו הפיניקים להתרחק מן החופים, ובכל-זאת לשמור על הרוחב, היינו, על הכוון ממערב לדרום. ספרי ים האיגיאי פיתחו אף-את שיט מצפון לדרום, ואילו הפיניקים למדו לחזות את הים ממזרח למערב, כך שייכלו לכלול בתהום סתרם את הארץ שברמכו הים התיכון ובמערבו.

בשותם המאוחרות נרכשה תכנית-ביבדור, בהשתתפותה של נחמה הנדל.

יום ו', י"ו בתשרי, ב' דוחותם סוכות (23 בספטמבר)

בגלל סערה בית תנינית האנית לאיי רודוס באיתורימה. המשתתפים ירו לעורף והתחלקו לסירותים לפי מסלולים אלה:
ס. י. ו. 1. — סיור ברודוס העתיקה והחדשה, האקרופולים, התיאטרון והאצטדיון, העיר הצלבנית והגמל, מפגד סולימאן והושק.
ס. י. ו. 2. — נסיעה לליינdos, דרך הקרים שבצדו המזרחי של האי. ביקור באקווריום וברידדים מן התקופה הביואנונית ומימי-הביביגנים.

הכינוס הכ"א לידיעת הארץ

- ס' יור' 3. — נסעה לקאמירום ולהר אליהו, דרך היישובים שבצד המערבי של האי. ביקור באקרופוליס ובשאר הרעדדים.
- ס' יור' 4. — נסעה דרך הכהרים פרינדה וקרטמי להר פילרימוס. ביקור באקרופוליס, יאליסות הקדומה, שרידי מקדשה של אתונה והכנסייה. נסיפה חורת דרך דרכ' עמק הפרלים.
- ס' יור' 5. — סיור של יום שלם מסביב לאי, לרבות ביקורים בקאמירום, הר אליהו, לנידום ועוד.
- הטטיילים חזרו לאגיה בשעות הערב המוקדמות. בערב התקיים המושב השלישי של הכינוס, שבו הושמעו הרצאות אלה :

בתיה-הכנסת ביון

מאת
משה דותן

הן המקורות ון מזכותיהם הקברים והmemoriam האתוריים מעידום, שלפני חורבן הבית השני ולאחריו היו ביוון קהילות יהודיות. עם זאת מועטים השודדים הממשיים של בתיה-הכנסת, או אף הכתובות שמרצאו מבתי-הכנסת. נוסף על בתיה-הכנסת וכתוות בתיה-הכנסת שנמצאו ביוון וספרים גם השרידים שנתגלו בערים היוניות של אסיה הקטנה, הכתובות מעידות, שבשלושה מקומות, לפחות, היו בתיה-הכנסת : פטרוס שבאסיה, מאנטיניאת שבארקאדיה וקורינתיה. כאן נסקרים שני בתיה-הכנסת : זה שבדילוס וזה שבאגינה. לבית-הכנסת בדילוס שני שלבי-בנייה. בשלב המאוחר שני אולמות, הפונים מערבה. בזאהה הבניין נמצא כסיאקאטיזורה משיש. אל קירות האולמות צמדים טפסלים. שש כתובות יוונית על עמודים מסלען לידינו לקבוע את מהות הבניין. בכתובות מופיע הכינוי "אל עליו" (חיאום היפטיסטוס) וכן הביטוי "פרוסוכיה", שהוראו, כנראה, בית-הכנסת. אמנים יש חוקרים הטוענים שהבנייה פאגאנית, אך דומה, שיש נימוקים מכריעים לקבעה שהבנייה הוא יהדי. בעיקר מכריעת ההבלגה בין בית-הכנסת בדילוס ובין בתיה-הכנסת הקדומים בארץ-ישראל. גדרה, כי בית-הכנסת בדילוס הוקם במתאה הא' לפסה"ג וכי היה בשימוש לפחות הרשותות לסתה"ג. גם לבית-הכנסת שבאגינה שני שלבי-בנייה, אך רק השלב המאוחר ברור. זהו אולם, מהותו, כנראה, תולק מבאסיליקה בעלת אפסיס. לפני האפסיס פרונואות. האולם מרוצף פסיפס גיאומטרי, ובו שתי כתובות יוונית, המוכרות את תיאודורוס פרונואוס. על-שם אופי הבניין ניתן להסיק, כנראה, שהוקם במתאה הא' לפסה"ג, בדומה למגני-הבאסיליקה בעלי האפסיס שנמצאו בארץ-ישראל.

לאחרונה נתגלתה בקורינת כוורת, שבה מגולפות מגורות בעלות שביתת קנים. מהתה זאת מעידה, שהיא בעיר זו בית-הכנסת נוספת, כנראה במאותה התקופה — והוא לסתה"ג. גם באסיה הקטנה נמצאו כתובות מספר המעודדות, שהיו בתיה-הכנסת בערים פרגאמון, מינידוס, סמירנה, סידית ועוד. כאן נסקרים שני בתיה-הכנסת : זה של פרינה וזה של

הכינוס המכ"א לידעות הארץ

סארדייס. לבניין שבפריגנה שני שלבים. בשלבו האחרון הייתה זאת באסיליקה בעלת שלושה חלקים, ולפניה פרונואום. אופיינית לבניין גומחה מרובעת, הובלטת החוצה, ודאי להזכת ארון-הקדש. על-סמך הקבלה עם המת-טבריה ניתן לומר, כמובן, שהלב זה הוא מן המאה הד' לסתה"ג. בית-הכנסת של סארדייס, בירת לידית, שגה עליו עברו גלגולים שונים, הוא בית-הכנסת הגדול ביותר שנחשף עד כה. הבניין פונה מערבה ומורכב משולשת חלקים: מרכס, פרונואום והאולם העיקרי. לאולם זה, שמידותיו 60×20 מ', שלושה פתחים. שישת זוגות של אומנות מוצקות שימושו להנחת קורות החקה, ולא לתמיכת התגלאריה של הקומה השניה או לחלוקת האולם לשולשות, כרגע בבתי-כנסת. חלק מן הרצפה מכוסה פסיפס, ובו מספר כתובות יהוניות. מן המבנים הפנימיים ראוי לציין שלוחן מונומנטלי לפני האפסיס ושתי פלאטפורמות, צוינו במותם, ליד הכניסה הראשית לאולם. תפקדים של המבנים עדין אינם ברור די הצורך. כן נמצאו הרבה מנורות אבן וברונות בנות שבעה קנים. כמה מן החלקים הארקליטקטיים יכנן פסלים של ארויות מן התקופה הקלאליסטית נמצאו בשימוש משני. הכתובות היוניות (ישגנה רק כתובות עברית אחת) מעידות, כמובן, ששלהו הטופי של הבניין הוא ממשי המאה הד' או בראשית המאה ה-ה' לסתה"ג. לצד אחד הקירות החיצוניים של בית-הכנסת הוקמה שורה חנויות, שבהן היו בבעלות יהודית. הבניין, על שלוחותיו, נארס, כנראה, ב-1516 לסתה"ג.

קהילות יהודיות באיזור יום האיגנאי

מאת

חיים זאב הירשברג

מאז קיום הפלוזות ישראל נקלעו יהודים, במקורה או מרצונם הטוב, לאים הגודלים שבין האיגנאי ובין האדריאטיק, איים שנודעה להם חשיבות כלכלית ותרבותית אחת, בהיותם שכנים לאורך הנחלים שהוליכו לים השחור ומהופי איטליה המורחית אל אסיה הקטנה. קירפוס, רודוס, כוס, קופ, מיטילינה (לסבוס), איי כתמים וזרדנים (כפי שנזכר לא פ' זיהויים מדרשיים), קרתים, קורפו ועוד ועוד — בכל אלה ישבו יהודים. מן העת העתיקה ועד ימינו, עד השואה וכינוס פורורינו, התרחשו באיים אלה מאורעות היסטוריים, אמנים בזעיר-אנגן, אבל משום כך לא พฤษภาคมים לעמנו. בימי טריאנוס, כחמש-שנה שנה לפני מרד בר-כוכבא, התחולל בקייפוס מרד גדול נגד השלטון הרומי; וגם בימי שליטיהם של זוניזיה ושל מיסדריה-הביברים הנצרים על אוחדים מאיים אלה ובימי מצוות-הביברים של הטולטאנים העות'מאנים הגודלים במאות הטיע' והט'יו התרחשו כאן מאורעות ומהווים אבני-חימר. בשנת 1566 הוקמה כאן נסיכות יהודית ואסלאמית, כאשר מיבה הסולטאן סלים השני, בנו של סולימאן המפואר, את דון יוסף נשיא לדוכס גאכוס והאימם הסמכים (הארכיפלג), לאחר שטולק הדוכס הקאטולי האחרון, ג'וואקומו הד'.

הכינוס ה-כ"א לידיית הארץ

אבל לא רק מאורעות מודיביים התרחשו כאן. "תקנות קנדיה ווכרונוטה" הן תרומות השוכנה לידענותינו על החברה שהתפתחה באים אלה ועל סדריה. אין ספק, שהתקנות והוכרנות לא היו תופעה חריפה עמיה בתולדות העדום באים אלה. על מידת החשיבות שייחלה הממשלה האיטלקית לאים מעידה העוברת, שנים מס' לאחר סיפוח רודוס לאיטליה (1912) יסדה כאן בית-מדרש לרבניים ולמורים, שמתפקידו היה לחבר דור של חכמים, שיישו למען הפצת התרבות האיטלקית.

היום כל זה איננו עוד. באה השואה ומוקה את שאירית הקהילות היהודיות שעדיין החזיקו מעמד באים אלה. בשביבנו מולדותיהן אינן אלא אריכיאולוגיה — דברים קדומים שהיו ואינם עוד.

יון המודנית

מאט יהודה קרמן

א. הרקע ההיסטורי

אפיקעל-פי שפטת סיורנו היא הכרת תרבותה של יוון העתיקה, הרי המגע הישיר הוא עם יוון המודנית, שחוותה הם בתקופת צאנחיםם של תושבי יוון העתיקה. להיסטוריה של יוון יש מספר קווים מקבילים להיסטוריה של ארץ-ישראל. אמנים לא יצאו תושבי יוון לגלות, אך קרוב לאלפיים שנגה, מאז כיבושה על ידי רומי, לא ידעה ארצם עצמאו. עם זאת הביא שלטונתו של רומא לשגשג כלכלי ותרבותי שאין כמותו, ולמעשה הייתה יוון מקור המדע והאמונות בקיסרות הרומית. שפתה לא רק הייתה שגורת בפי תושבי החלק המזרחי של הקיסרות, אלא גם בפי כל משכילים רומי. ירידתא של יוון והלה דוקא כאשר קם שלטון דובר יוונית : ביזנטיון, הpicת הנצרות לדת רשמית וסיגרת האוניברסיטה של אטונה (האקדמיה הניאו-אפלטונית) בשנת 527 לספ"ג מסמלות את קץ הזאות היוונית. קדמו לכך פלישות של שבטים גרמאנים, שהביאו חורבן רב על יוון והכיבו יטירות אתניות חדשים. בימי שלטונו ביזנטיון, שנמשך עד המאה ה"ב, הייתה יוון פרובינציה נטולת-השיבות של האימפריה ובסלה קשה מפלישות : מן הצפון חדרו אליה בולגררים, והפלופונים וחלק מן האיים, וביניהם כרתים, נפלו ומניה בידי כובשים ערביים. בימי מסע-הצלב הרביעי (1204) תולקה יוון בין שליטים שונים מוצא "פראנקי" — היונו, מערבי-אירופי — ואילו איתה בהפכו ברובם למגזריהם של יוניציה ושל מיסטרים גנוצריים.

ליקושה של יוון בידי התרכים הקודמים את כיבוש ביזנטיון בעשרות שנים. מוקדון נכבשה ב-1375, מסאלוניקי — ב-1387, ותבי — ב-1435. עם זאת נשארו כמה אים בידי יוניציה במשך מאות שנים. רק ב-1699 נפל המבצר הגוארי והחרון — אירקליאן שכרכותם. בראשית המאה ה"ח אף עלה בידי אנשי יוניציה לכברש את הפלופונס בחוריה, ורק ב-1707 הצליחו התרכים לבבשו סופית.

הכינוס המכ"א לידעות הארץ

שם שנחרבה יונן בהדרגה, וכך גם לא שוקמה בbert את, אלא תוך עליות וירידות, אגב מלחמות עקבות מדם. עצמאוּת מתחילה בשנת 1830, עם סיום המרד הגדול שפרץ ב-1821. לפי חוויה זווזן וכלה בעצמאות שליש משטחה של יון דהיוּם: הפלופונסוס, אטיקה ואיי הקיקלאדים. שנתיים לאחר מכן מועתק הגבול צפונה, עד לקו הירוחב העובר במרץ ולוֹס. האיים היווניים, שנמשכו או לחסות בריטניה, מצטרפים ליוון רק ב-1864. נקונגרס ברלין (1881), לאחר מלחמת טורכיה – רוסיה, זוכה יוון בתסאליה, אך התקדמות זו צפונה מסבכת אותה במלחמות הפלופונס והיוונית השונות. וכן מועט לאחריהם פורצות מרידות קשות נגד התורכים באיזים כרתים, ומתקבל מעמד אוטרי גומי בתחום האימפריה העות'מאנית (1898). אך התרחבותה העיקרית של יוון החלת בתום מלחמות הפלופונס והיוונית השנייה (1913), עם סיפוח מראקיה, אפירוס וכרתים. אחריו מלחמות הפלופונס ממקבלת יוון גם את תראקיה המזרחית, עד גזרת נהר מאירז'ת, אך שאיפה להடש את שלטונה על כל הים האגאי – היינו, לספח את החוף המערבי של אנטוליה, שהייתה מיושבת ברובו יוונים – מביא לידי מלחמה חדשה עם טורקיה, שהידשה את כוחה תחת שלטונו אטאטורק. מלחמה זו מסתה יונית במלטה יונית קשת, בחוויה לוואן (1923) מתבלת החלטה על חילופי אוכלוסין: על יוון לקבל כמיליון וחצי פליטים מטורקיה, תמורה כחצי מיליון טורקים מיון. עד הים, לאחר יותר משלושים שנה, לא נקלטו פליטים אלה בשלהות. בימי מלחמות הפלופונס והיוונית, לאחר כמה נזחות על הרכות האיטלקיות, נכבשה יוון בידי הגרמנים, השולטים בה באכזריות. בתום המלחמה מקבלת יוון כפיזי טריטורייאלי את איי הדודקאנס, שהיו בידי איטליה מאז 1912.

גם בשלטונו הפנימי של יוון תלו תמרות תכופות. עם השגת העצמאות הומלכו אל יוון מלכים מביתה המלוכה של באוואריה, אך לאחר מרידות קשות נגדם הוחלפו בgenesisים מביתה המלוכה של שלזוויג-הולשטיין. אמגנס גם נגדם פרצו מרידות, שהביאו להקמתו של ריבובליך ומניות, אך כולם נסתהימו בשובו של ביתה המלוכת. המלחמות הפנימיות הקשות בייצור התחוללו ואחרי מלחמות הפלופונס והיוונית, ב-1946, הביאה מרידה קומוניסטי למלאות אורהים, שהסתהימה רק ב-1949, בעקבות התעריף בוטן של ארצת-הברית. במלחמות אורהים זו נספו כחצי מיליון נפש, ועשרות אלפי קומוניסטים נכלאו במחנות-הסגר, רק בשנה שעברה שומרו הכלואים האחרוניים, שמנעו עדין אלפיים, לאחר שהוכרו על חניינה כללית.

ב. העם היווני

תוך כדי התרחבותה ההדרגתית של יוון צורפו במסגרת אחת אזוריים בעלי היסטוריה שונה, ובמיוחד בעלי מבנה כלכלי ונוהלי-שלטוני שונים, ועד הים טרם הגיעו יון לאחדות מלאה. גם ארכולסיטה איגת אחדות בתחוםים אלה; היא מרכיבת מיסודות אתניות שונים, צאצאי העמים שפלשו אליה או שלוּו בה בימי-היבניים ובעת והודשה. רק בכמה אים עדין אפשר למצוא את היסוד היווני הטההור. הגורם המאחד העיקרי הוא זה של השפה היוונית ושל הדת היוונית האורתודוקסית. רק במקרים מסוימים

הכינוס ה-כ"א לדיעת הארץ

נשמרה הדת הקתולית, ירושת שלטונה של ויבציה. באי הדוגאנס, וביתו ברודום, נשמרו כמה יסודות מוסלמיים. על השפה היוונית עברו גיגולים רבים, והיא קלטה יהדות ורים למכביר, הון לאטיניים והן סלאביים אמנים משתמשים עדין בכתב היווני, אך היגי האותיות שוניה מהיגיון הקלאי. גם הודיעק קולט יהדות זרים, ושפטו של המירוס רוחקה יותר מן היוגיה המודרנית מאשר שפט תנ"ך מן העברית המדוברת בימינו.

הבעיות העומדות לפני יון המודרנית דומות לביעות-הקליטה בישראל. אמן על-פי-רוב עברו "העלים והדלים" ליוון יעד עם השטה שבו הם יושבים, אך יש צורך לנגן את אורתודוקסיהם ואת כלכלתם לשטחה הוויקם יותר של יוון, גם הפליטים מטורכיה, החיים בחלקם עדין ברכושים מיהדים, מעוררים בעזות-קליטה וציניות. אך חמורם מכלל הם פצעי מלחמת-האזורים, שטרם נרפא.

ג. כלכלת יוון

שיםימה של יוון מן החורבן שפקד אותה בידי מלחתה העולם הרשונה ומלחמות-האזורים מפגר אחריו שיקומו של יון עמי אירופה, שיכלו להתחיל בקיטום כלכלתם מיד לאחר המלחמה. בראשית שנות החמשים, כאשר רוב מדינות אירופה (אף ישראל) כבר קימו את הירשותה והתלו בהקמת משק משוגש, רק החלו יוון בשיקום הריסותיה.

כמחצית תושבי יוון עוסקים בחקלאות, המתרכota פדין בגידולים האופייניים לארכוזה הים התיכון : דגן, זיתים, תאנים וענבים, מזרדים שערכם הולך ופוחת בעקבות התפתחות החקלאות בעולם. משק הכרמים מייצר בעיקר צימוקים, או יינות לצריכה מקומית. עד כה מנע המבנה הגיאולוגי של יוון את פיתוחם של שטחי-שלוחין נרחבים, ובמידה שנוקדים להשקייה — משתמשים בשיטות המסורתיות, כגון הזרמת מי-מעינות בכוח-הובד, או שאיבת מים-תהום ממעדרים גבויים באמצעות מסאות-דרות.

תעשייה יוון עצין בראשית התפתחותה. אמן אין ליון מקורות-אנרגיה משלת, פרט לאפשרויות לפתח כוח הידרוא-הشمלי, אך יש לה פוטנציאל רב של מחזקים — כגון, גנרטור, טורבינה, אבק, באוכטיס ופחם חזום — המנצלים רק בחלקם. התעשייה קשורה ביחוד בעיר-הgamel ; מרכז-התעשייה העיקרי כamongה של אותגה — פיריאוס, שוכנתו מונה כ שני מיליון נפש. כאן הוקמו מפענות, תעשיות ברזל ופלדה, מפעלי מלט וטכטיל, התעשייה כימית, מפעל לויקון נפט ועוד. מרכז-התעשייה השני הפתח בתסאלוניקי, ואילו בערים קטנות יותר מוצמצמת התעשייה בעבודות-

מוצרת חקלאית, בעיקר של ענבים. מאו ימי-קדם מבוססת כלכלתה של יוון בעיקר על הים. מלבד דיג מפנות, המנצל את חייה הים, לרבות טפוגים וסרטנים, פיתחה יוון צי ימי, הנמנה עם הנדולים ביותר בעולם. נוסף על צי גדול של אניות-גוטעים יש ליון צי גדול של אניות-טובלות, המובילות סחורות לכל תקבי תבל, וכן צי גודל של מיכליות-גופט. לאחרונה התפתח ענף-כלכלה העמיד לתפיש את המקום הראשון בכלכלת יוון —

הכינוס ה-כ"א לידיעת הארץ

התירויות, יש ליוון כל האיסודות לפיתוח ענף זה : אקלים נeat, טבע מרהיב-עין, חופים בהדרים, עתיקות ונכסי תרבות ואמנויות שרק מעתם כמושם אפשר למצוא בארץות אחרות. ונוסף על כל אלה — עם שהגנטה-אזורום וזה בדומה והמסביר בכך לתיריר לא רק בגל כספו. ענף זה עדין בראשיתו ; רק בשלוש השנים האחרונות היותר בתקופה של בתימלאן לתיריר ממל הסוגרים ובאזורן תירות קבוצתית, בעיקר מארצאות סקאנדיי נאכיה ומגרמניה. לעומת ישראל יש ליוון יתרון נוסף : הקורבה היחסית לאזיות אירופה.מן הרואי לצין, שישראל מעוניינת ביותר ב雷锋-תירירות לפי תכניות מושלבות של ישראל ושל יוון ובמשיכת חלק מזרם התירירים מיוון, ובورو, כי לשם פיתוח יחסים אלה יש לעודד את התירירות בישראל ליוון.

יום ה, י"ח בתשרי, ג' דוחה'ם פולוה (24 בספטמבר)

בבוקר הגיש המשתפים לאי דילוט, מקום שם ערכו סיור נרחב בהדרמתם של המרצים והמוריכים. בשעות אחרית-הצהרים ביקרו המשתפים במיקונוס. בשעות הערב נערכם המושב הרביעי של הכניגום, שבו תושמו הרצאות אלה :

התרבות המינואית

מאת

סְרוּדָה דּוֹתָן

תקופת-הברונזה של בריתם כונתה בפי איוונג "תקופה המינואית" וחולקה עלי-ידיים לשלה. גפתח את סקירתנו בתקופה המינואית התקינה, תקופה שכבה הל מפניהם מרים בתרבות המינואית : מעבר מישובים כפריים ליישובים עירוניים, על ארונות-תיתם המפוארם. בשינויים קלים בתכניהם, ופעמים רבות בשינוי קישוטיהם, עמדו ארונות אלה במשך שש מאות שנה, בקרוב, והיו מרכזם המלוכה בכרותים. יותר מכל צד אחר שבתרבות המינואית משקפים הם את צביונה העירוני, את שורה ואת קשיותם ארץות רוחקות.

סחרם הפתח במיוחד בתקופה המינואית התקינה ב'. בידינו עדויות לכך, שבתקופה זו הגיעו סוחרי כרתים לגמל מצרים ואסיה, השפיעו על התרבותם לאטمرة הים התיכון ואף השפיעו מהן.

בתקופה שלאהריה, היא התקופה המינואית המאוחרת א', הגיעו מרבות האי לשיאה. כמעט פקס יוצאה הכלים מכרתים, והלך וגבר יצוא הכלים מיבשת יוון. השפעתה של יבשת יוון מורגשת בכרותים עצמה, וב尢יר בקנותם, שהיתה המרכז הבלעדי של תרבות התקופה המינואית ב'. רבייט האלמנטים שבהם בולט ההבדל בין קנותם לשאר חלקי האי. אלמנטים אלה, וביחד הכתם הליביארי ב', המשמש בקנותם בלבד, קרוביים לתרבות המיקנית. פענזה הכתובות הוכיח בעליל, כי שליטי קנותם

הכינוזם הפ"א לדיית הארץ

תיו יוננים וכי שלטונם היה פרוש על רוב חלקי הארץ, אפיק-על-פי שהשפעת תרבותם ניכרת בארכזון בלבד. טמוך לשנת 1400 לפנה"ג נחרבו כמעט כל היישובים הערתיים. בוגר לסתיבות הרס, ובפרט בוגר לזרמו בקנוזוס, חלוקות הדעות. יישובים רבים לא נשמרו מחדש, ואלה שקמו מהרישותיהם בתקופה המינואית המאוחרת ג' לא הגיעו עוד לגודלם המקורי. בתקופה זו חלה ירידת גודלה במסחר הארץ, שנDACR קרכנייזות בעקבות התפשטות המיקנית העצומה.

"בית ישראל בקנדייה (כרתים) לדורותיו"

מאת
צבי אנקורדי

א. מתוך מסע משולם מווולטרה; שנה 1481

... וקאנדייה איסטולה מקפת ת"ש מיליון. יש עליה עיירות וכפרים הרבה, והיא טובה ושמינה, מלאה כל טוב. ויש לה חוף יפה ונודול מאד, והוא שבת בבעה ובהר מצד שמאל, וכנגדה הרים מהתוגרמים, וכל מיני פרות משובחים, ולחם, ויינות ובשר ודגנים, הכל בתכלית הטוב, ודרים בה יוננים. ובראש העיר חוץ לשער יש ברונו גדול יפה מאד. ויש בעיר כמה תיר בעלי בתים יהודים. ויש להם (בתאי) בנסיות ארבעה על אדריך, כי כל עובר ושב רואת אותם. אמרת כי הקהלה עומרית יהוד, ורובם עשוין הסוכות על הדרכן. והמ כלם סוחרים ובעלי מלאכה. ומלאו הוא איך אין נסקלים מהונאים, שם רשותים גמורים, עברו התבאי בנסיות והסוכות שעושים בדרך. ולמען תודעו את רשותם, דפו נא, כי אסור ליהודי כשיקנה אריה דבר מהם, שישים ידו על הסחותה או על הפרי מהמicker, כי אם יגע בו יצטרך על כריזו לקבות אותו ולחת לו כל מה שישאל. מרודי עד קנדיה ש' מיליון."

ב. עשר התקנות הראשונות מתוך תקנות

חכמי קנדיה; שנה 1228

... אנחנו (קהילות) הקדש גלות ישראל, נחלת אריאל, הנמצאות באי קנדיה שיתוינו, הסכמנו להרים כל מכשול ופוקה הון בדרכי התורה התמימה, הון בדרך ארץ הביעימה, וכן נתבקצענו כל הקהילות, והיינו לעם אחד להרים המכשולות ולסליק התקלות, ויחדרלו הקולות, וברנו חכמי הקהילות, ואנשי המעלות, העומדים בביה זה' בלילות... ונתבקענו להם כה ורשות גדר ל תורה, כדי שנתניה לעזר ועשרה, כירושלים עיר הקדש המעצירה, וכן עשו הראשים, ונתנוudo פעים ושלוש וגשו ונתנו בצדכי ציבורם (באמונה), ועלתת ההסכמה בינוים, ועשנו עשר התקנות שתקן עזרא, וצורה בצרות נמצאו מאד.

והי בשנת ארבעת אלפים ותשע מאות שנה ושמנים ושמנה לבריתן עולם, וסימן

הכינוס היב"א לידיעת הארץ

דוחק'ה (1228) ט' לחודש אלול, בשני בשבת, קבצו הראים את כל הכהלות, כתו
ונכתבו שם הוא, ונכתבו כלם בבית-הכנסת הגדול של אליה הנביא ז"ע והוציאו הרבה
הגadol ס"ת ותפשו בחיקו, ואח"כ הודיעו לנו כל הגדרים והתקנות אשר עשו בינו,
לקיים הם ובניהם ובמי בנים עד עולם. וכן קבלנו עלינו ועל רעינו ל[שמור] ולעשות
כל הכתוב בהם, לשוב לנו כל הימים, ובזכות זה נזכה בסוב ובגנעים, לחוי שני עולם,
[העולם] הזה והעולם הבא — ובמיאת גואל — [משית] צדקנו ביתן העולמים . . .
מי האיש החוץ חיים, אהוב ימים לראות טוב, קיים הסכמתינו אלה, במניין שורה
בכל דבר שבקדושה . . .

א. גדר بعد מתפללה.

ב. גדר بعد הקבוצים (= אסיפות בני הקהילה).

בהתגעה אליו שלוחנו, יקום ויבא לקראתנו, למען נשתדל כאריות בצרכי קהלונו . . .

ג. גדר שלא לגונב לגויים ולשרר להם.

ד. גדר بعد החרמות.

לא ישם אדם חרמי, אם לא ברשות הממוןיהם הרשומים, ובעצם השרים והתכמים . . .

ה. גדר بعد לויות ומתחים חנכתי.

ו. גדר بعد התתנינים.

... לבל יקרב אל פתח ביתה, ולא יביס בה אפילו לראותה, עד יכנס בתופת, פן
תלכדו בושת וחרפה, כי היא לא אשתו והוא לא אישת. ואסרגום לתהייתך פן יבואו
ליידי הנשה, ואבותינו מעולם בגגו בדבר קדושה, טוהר גקיון ופרישה . . .

ז. גדר בעדר בטול מלאכה בערבי שבתות וימים טובים.

ח. גדר שלא לקובל בערב שבת וערבי ימים טובים.

... כדי שיתהה כל אחד שמה בשפטו, הו ובניו ואשתו, וכל פמליתו, הנלוים אותו,
ולא יעכט כל אחד מה יהיה משפטו, תקנו שלא יורשה שום אחד לקובל את אחיו
הישראל מחותם הימים ומעלה, הן לפני גויים הן לפני יהודים, על אדחות צניפות ורדידים,
או על עסק מלחת וממכה, ושאר דברי חוף . . .

ט. גדר שלא ישיג אדם גבול עמיות, להוציאו מביתו.

י. גדר לסתור בית הטבילה.

... שלא יורשה שום אחד מזור היהודים,ليلך למקוה לירוחין בו בגדים, הגניפות
והרדידים, והגדים החמודים, וכמו כן לא יתעסקו בו בשאר תשמשי דברים, המכאיים
ליידי טנוף . . .

אלו העשר תקנות קיימו וקבעו עליהם ועל ורעם אתריהם כל הכהלות היושבות באי
קנדיאת . . .".

ארcticטורה מינואית ומיקנית

מאת

אהרון קשפן

הארcticטורה הכרתית וריכוחה את עיקר מאכזיה במבנה ארמונות ובתי-מנזרים עירוניים בישובים פרוזות. גם הארcticטורה המיקנית יצירה ערכיהם של חללים, של צורה ושל תרבויות-דירות, אך בתוך חומתיהם של מבוזות. שני הפלגים הללו של אמנות הבנייה האיגיאת הקדומה כאחת השפיעו על הדורות הבאים, בהוריהם להם מושגיו הארcticטורה, על-אף ההפוגה בהתקופה שחלתה בימי "תקופת-החשון" שלאחר תקופת-הברונזה ולפני יון הארקטית.

אמנות הארמונות המינואים (קנוטס, פיסטוט, מליה, הארמן העירוני בגורניה) קוסמת לנו היום. אין בה אותן סימני הקשיות המציגנים כרגע את הבנייה באזוריים אחרים של העולם העתיק. הארcticטורה המינואית נושאית אופי של צירופי גושים ותילים שנוצרו כאילו באורה ספרנטאנאי, אך עם זה היו מגובשים בזרחות ובפרטיהם וקשריהם וה בות ברצף מעניין של דרכיהם, פתחיהם, פרווריהם, אולמות דמיימינגרון, הצורות-אור פנימיות וחדרים-דרגות רביהם, שהובנו במחובן בזיקה הדוקה זה לזה. תכינויו "ארcticטורה אירופית ראשונה" (למרות היסודות האסיאטיים המובילים מקרים, בין היתר, גם בלה-המידה האנושי: דלתות חלונות רביים, המופיעים בשער ובצירופים ללא קודם. גם מערכי החללים החופשיים והקסימטרייםiani שלם בועלם העתיק, העיטור הוא מטרופוליטאני בהידרו. יכולת ההפשטה, אין דומה להם, בהשראת מצרים, בולטות בעיצוב המורכבים. העמוד המינuai (המיקני) שבאת, כנראה, בהשראת מצרים, שווה הי-entablement האירופי הראשון, קיבל משמעות בעל כוורת-הכפות עם הקורי, שהוא הי-entablement המינואית גם מקור זה. המיגארון של המזודה של סמל. לימים ינקה הארcticטורה הקלאסית גם מקור זה. המיגארון של המזודה המיקנית, המופיע בכל האתרים והילדיים (מייני, טרינום, פילוט, אורכו-מינוס ועוד), עדין לשמש אב-טיפוסו הוא לטא המקדש הקלאסי והן למרכיב החשוב ביותר של בית-המגורים התלמייסטי. הטולוס — היינן, הקבר דמי-הכורתה בעל כיפת-האבן ה"מרוממה" (או צר בני אסרייאס וכבר קליטמן-טראת במיקני, קברים בפילוט ואורכו-מינוס) — הוא ביתוי מונומנטלי ראשון של קימורי-אבן, גם אם המבנה הוא לא כוחות פיסוק. צורה מרשימה זו היא אולי חיקוי של מבני-יחדר (כמו, למשל, מגורות מצריות באיל-עמאנה), ואולי צמיחה באיטים צחיחם, שהבנתה כוורת-בוניה זו מackson על-ידי העדר וחומר אחר גרא-קיימא.

ניתוח ושותור הישגי הארcticטורה ופירוש חולדותיה מסיעים בידינו להבין באופן מוחשי ביותר את אופייה של התרבות האיגיאת הקדומה.

המחלוקה על התעוזות בכתב הליניארי ב'

מאת
יגאל יידי

אהת מוגבליות החשיבות של סיר ארתו איוונס בקנוטס היו אלפי טבלאות-טין, שתרות עליון כתובות בכתב הברתי, שאיוונס כינהו כתב ליניארי ב', כדי להבדיל מכתב יותר קדום, שכינהו כתב ליניארי א'.

מסקנות העיקרית של איוונס הייתה, שטבלאות אלו הן מימי גודלו של הארמו התאזרן, שבארם, לפי השערתו, סמוך לשנת 1400 (סוף התקופה המינואית המאוחרת II). לאחר הרישומו לא ישבו בו, לדעת איוונס, אלא פליטים בעלי תרבות מגוונת. בתגלית זו אף ראה חיזוק להשערה, כי מלכי קносוס שלטו גם על יון וכי תרבות היהת גבורה מתרבויות יוון בתקופתו זו. בהשערה זו הרחיק לכת עד כדי קריאת כל מרבות יוון בתקופת-הברונזה המאוחרת בשם "התקופה המינואית המאוחרת". שתי תגליות מעשרים השנים האחרונות עוררו הפעה נדירה בקרב החוקרים. התגלית הראשונה הייתה זו של טבלאות עם אותו כתב ביון עצמה, במיחזור בטילים, בחפירות שער בלגון, חופר טריה, בשנת 1939. יתר-על'יכון, טבלאות אלו מפילוס וממייקני נגלו בשכבה התרבות הפליקנית ווב (היינו, מן התקופה המינואית המאוחרת III-B) מן המאה הי"ג. וכך יש להוסיף כלים נוספים כתובות שבמצאו במקומות כגון אורכווינס, תבי, טרינוס ואלוייסיה.

התגלית השנייה נעשתה בשנת 1952, כאשר פגעה האדריכל מיבאל וגנרטיס (שנהרג בניתוחת-דריכים) את כתב הליניארי ב', והוכיה, לשwon הכתובת היא יוונית אסכולת איוונס (היינו, רוב החוקרים הבריטיים, פרט לחוקר המפורסם של מיקני, וייס, שהליך על איוונס מלכתחילה) לא ראתה בתגליות אלו סתייה למסקנותיו של איוונס, שכן ייחסה את הטבלאות ה"מאוחרות" שבמצאו ביון לשמרנות הספרדים, שהושיבו לשימוש באזורי הכתב בדיזוק כמאיטים שנה לאחריהם.

לאחרונה, וכמיוחד החל בשנת 1960, התעורرت בעיה זו בכל תריפתה: ה菲尔ולוג הבריטי פרופ' פאלמר נאוכספורד עזר ערלה בטענותו, כי גם הטבלאות מקנוטס הן מן המאה הי"ג, לכל המוקדם, וכי כל התמונה ההיסטורית-గאוגרפית שבונה איוונס מוטעית מיסודה. יתר-על'יכון, פאלמר רם, שתמונה מעותה זו ציירה על-ידי איוונס במתכוון. בטענותו זו התחמק פאלמר, בין היתר, על יומני החפירות שניהל עוזרו של איוונס, הארכיאולוג מקוני (שהטרף אף בארץ, בבית-שם, והיה מראשוני החוקרים שעזבו את הקיראמיקה הפלשתית).

אם אפטם נcona דעתו של פאלמר (הנתמכת על-ידי בלגון) — הרי יש לשגות באזנו יסדי את כל תפישתו, הן הcronologia והן ההיסטוריה-ארכיאולוגית, של התקופה זו בקרים ובירו. מכאן אף השלכות וציניות על הארכיאולוגיה של הארץ השכנת.

הכינוס ה-כ"א לידיית הארץ

במפגשתנו נדונו הנקודות העיקריות שלitan מסתמך פאלמר בטענותיו ותשובות מהגדי.

חשיבות הנדרעת לגילוי התרבות ולפענוחו הוגדרה על ידי סיר אלן ויס, חוקה המפורסת של מיקני ומנגדו המושבע של איוונס, כדלקמן: נקודת-המפנה הראשונה בארכיאולוגיה האנגלית הייתה שנות 1876, כאשר עשה שלמן את גילתו במיקני. נקודת-המפנה השנייה הייתה שנות 1900, כאשר נילה איוונס אתلوحות הכתובות הליניארי ב' בקנוטס. נקודת-המפנה השלישי היה שנות 1952, כאשר פגעה מיכאל גוטריס כתוב זה והודיע, לשונו היא יוונית. בעיקרו של דבר קשורה בעיתם הכתוב הליניארי ב' במשמעותו של הארכיאולוגיה היוונית של תקופת-הברונזה המאוחרת: היה שיבין תרבותים כתריטים ותרבויות המיקנית.

לאחרונה עוזרו המסקנות הנובעות מכל האמור לעיל גם בעיות אחרות, הנוגעות לאחריות התקופה המיקנית ולהפרצויות "גויי-הים", התפרצויות שבוטטו של דבר הביאו לשליותם של הפלשתים, התייריהם ואולי אף הדנאים (שאחד ממעוזיהם ביון היו סביבות מיקני וטירינוס) בחוף ארץ-ישראל. אך בעיות אלו הורגות מסגרת הרצאה.

יום ו', ייש בתשרי, ד' רוחחים מוכות (25 בספטמבר)

בשעה הבוקר המוקדמות הגיעה האנניה לי סאנטורין. בכניסה למכתש ניתנו הסברים ברמקולים על ידי פרופ' ד. עמירן וד"ר י. קרמן. המטיילים הגיעו לחוף בסירות, ועל גבי חמורים עלו בשביל מפותל לעירה פירת, השוכנת בגובה של כ-120 מ' מעל פני הים. סיור זה היה אחת התוצאות המרשימות ביותר של הטויל. לאחר סיור של כמה שעות בעירתו חזרו המשתתפים לאנניה. בדרך בין סאנטורין לכרכרים והתקיים המושב החמשי, שבו ניתנו שתי הרצאות:

הומיירום וההיפטוריום

מת
רות עמירן

שירת החומרים — האיליאס והאודיסיאה — היא לא רק אחד מאוצרות-הארץ והגדלים ביותר של התרבות האננסית, אלא גם מקור ההיסטורי שלעולם לא ימצת עד הום. יצירות הנדרות אלו עברו דרך ארכטה, משירה שבכליות לשירה שכחבה. מאן התקופה, בסוף התקופה המיקנית, עברו על שירה זו גלגולים רבים, באמצעות זמרים ופסודים, שמסרו מהן לאנון מדור לדור, דרך "תקופת ההורש" עד המאה הת', עת הונלה על הכתב. לשונם העשירה של האפוסים, צורתה המיחודת והמסובכת של לשון זו ו蘚eness הקבועים מעידים על תקופה בת 500 שנה, לערך, של גלגולים בעליפה. גותגים לבנות את תקופת השירה ההאמירית בכינוי הכללי "תקופת הגיבורים", אולם המחקר

הכינוס ה-כ"א לידעית הארץ

ההיסטוריה מבסה לבירד מתק שירה זו עדויות היסטוריות על שלוש התקופות שתרכמו את תלקין לבניין האפוסים ההיסטוריים :

א. שלבי התקופה הברונזה המאוחרת, היינו, סוף התקופה היזור של מיקני, וזה התקופה שבה נערכה מלחת טריה (סוף המאה ה-12 ותמאת הי"ב).

ב. "תקופת החושך", היינו, המאות ה-11 ו-10, היא התקופה הסובמיצית והפזרו-טוגיאומטרית.

ג. המאה ה-9, היא התקופה היבורה של השירה הומרית באיגניה.

בזמן המתוארים באפוסים ההומריים אפשר להבחין באלמנטים שלוש התקופות הנכירות. המקור החשוב ביותר לגיאוגרפיה של התקופה המיקנית ולתולדותיה הוא הספר השני של האיליאס, המכונה "קטלוג האנויות". זהה, למעשה, לשימת-תישובים המלائمة של יון האכאי-מייקנית. לדעת רוב החוקרים אין להטיל ספק בקדמתה הרשימה ובהתיחסותה על עצם ימי מלחמת טריה. נזכרות בה כ-170 ערים, בעיקר בפלופונסוס, אך גם בבויאוטיה, בהסאליה ובפירוס. רוב הערים שנותרו היו מרכזים מדיניים בתחום המיקנית. "קטלוג האנויות" משמש מקור למחקרים ולVICHTIM וביבם. בערך נידח הדורות נזубו ונשכו רבות, כמו, למשל, פילוס, שנרגלה רק בשנים האחרונות, ואכן, שרידיה של פילוס תואמים את התיאורים ההומריים.

אנגנות יוון וספרותה

מאת מיכאל אבידיובזה

מורשת הספרות והאמנות היוונית נשbeta, בזדק, לנכס יקר של התרבות האנושית. בשני התקופים שהיוו הייחודיים הייגום עילאים, אפר-על-פי שככל אחד מן התקופים האלה היה מגבלות יסדיות. גם הספרות וגם האמנויות ינקו מאתו השורש : האגדה היוונית, המיתות, שבו והונשו המסורת העממית על אלים וגיבורים, פרי הפנטזיה-CASTORIS ההלני המונח ביסוד השקפת עולם. בשני התקופים הلت ההתפתחות בקורים מקבילים : התקופת הספרות האפי והפירות האמנוני ; התקופת וריכוז הדרاماטי והפשטוות הקלאסית ; ולבסוף — התקופת הספרות הפאתי והרגשות החזותית. שני התקופים אינם חופפים, אולם חלק מסוים להם בעיצוב ערביתהו של התרבות היוונית.

התיאטרון היווני

ראשיתו של התיאטרון היווני בפולחן מרדי, וביחד בפולחן אל הין דיאוגיטום. מהחותם הוגנו בימי-זג קבועים, וכך מ החלק מן המור הפליני, בטכסיים ציבוריים הפתוחים לכל, ושווות להם צורה של תחרויות, במקביל לתחרויות בשירה ובתרגילי-הഗון. מלכתחילה בלט במוחה היווני הניגוד שבין המשלון, המתוושש כמעט של דיניגטום,

הכינוס הב"א לידיית הארץ

ובין המתקלה (כוורת), המלווה את דבריו השחקן בשירה ובריקוד. התרוגום (ail) של מלוי דיניסות מון את שמו לטראגדייה, ושיריהם המשתה (קומו) — לקומדייה, השחקנים היו תמיד גברים; תחילת היה מספרם רק שניים: השחקן וראש המקהלה, שביניהם התפתח דוויישיה. השחקנים הראשונים היו נודדים, שהציבו עגלת לפניו ואולם (אולט = סקיני), מעל במא זו שיתקו. פניהם היו מכוסים מסכות. כמשן הזמן נספו שחוקנים ומספרם הגיעו לשושה. אליהם הגיעו 15–24 אנשי מקהלה ובני נגניות. המחוות הוזגו תחת כיפת השמיים. התיאטרון הבניי הראשון הוקם במאה ה' באתונה על-ידי פיסיסטראות; רק במאה ה' הוקמו בנייניאַבן. המחוות הוזגו בסדרות, וזה אחר זה שלוש טראגדיות ומחזזה אטורי, או חמיש קומדיות), מעלות השחר עד הערב. בغال ריבוי הקטל וגחל התיאטראות היה המוחות היווני פוביה אל תאונו יותר מאשר אל העין.

בשעה שתים אחרידצ'רים עגנה האניה בהיראקלון, וכל המשתפים נסעו באוטו-בוסים לסיר בקנוטס ובמונייאן דארכיאולוג בהיראקלון. האניה עגנה בנמל במשר כל השבת. בטקס רכישתם, שנערך על-ידי ראש העיר ומושל המוחו בהיראקלון, הניחה שלשלת התבורת, בראשות פרופ' ב. מוד ומר י. אבירם, נציגים ליד מצביה הוכרו של גיבור האי, לצילוי "התקווה", שנוגנה על-ידי התומורת המקומית. בערב הגייפה אל סיון האניה להקה מקומית, שהופיעה בתכנית של ריקודים עממיים ושירה, לכבוד ואורחים היוונים שהגיעו לאניה והיו אורחי התבורת הופיעה נחמה הנדל בתכנית זمرة.

שבת, כ' בתשרי, ח' רוחה'ם פופות (26 בפטמבר)

במשך כל שעوت היום נערכו סיורים בהיראקלון ובמוסיאנים שלה. רביעי מן המשתפים יצאו לסירות מחוץ לעיר, לפי מסלולים אלה:

- גורטין (עיר יוונית-רומית), פסטוס (ארמן מלכתי), עמק מסרה ואגיה טרידה.
- גורניא, קרייטה, מליה.
- לטיאי, מערת דיקטה, מליה.

במושאי-שבת, במושב השישי של הכינוס, ניתנו באניות שתי הרצאות:

התקופה הניאוליתית ביון

מאת
משה דותן

רק בשנים האחרונות התקדמות רצינית בחקר התקופות קדומות ביון. החומר הניאוליתי החשוב ביותר נמצא בדימוני ספללו ובקבוסות; האתרים האוחרים נחפרו ברובם בלי פיקוח ספרטאנגרافي מספיק. רק לאחרונה קבע מיולייצ'ין, שבתסאליה הימה תרבות ניאוליתית פריא-קיראמית. לפי ממצאים מהתקופה רוב החוקרים

את חילוקת התקופה הניאוליתית לשלוות שלבים: קדם, תיכון ומאוחר. מוצאות החפירות החדשות — כמו, למשל, באלאטיה וב לרינה — אומנם חשובות מאוד למחקר התקופה הניאוליתית, אולם כאן מובאה בעיקר תוצאותיהם של שתי חפירות אחרות שנערכו בשנים אלו, הפעם המשמשות בסיס למסלו של חקר התקופה: החפירות בניוא ניקומידיא ובקנוטוס.

בניאה ניקומידיא שבמקדון נמצאו שני שכבות יישוב מן השלב הקדום של התקופה הניאוליתית (5000—6000 לפסה"ג, בקיזוב). בין היתר נחשף הבית המרבי של האמר — כנראה החדש — ובו שלושה חדרים. מלבד כל חרס ואבן אופייניים נמצאה קבוצה של כלים אנטרופומורפיים וצלמיות של אלילות-פרינו, שכמותם נמצאו באתר ארם-נאריס ואנאנטוליה מאותה התקופה. מתוך הממצא הרבה באתר, הכול שידדים אורגניים, ומtron ממצאים אחרים בני אותה תקופה ابو למדים, שהחברה הניאוליתית שהייתה בניוא ניקומידיא באלה והישי הייתה חקלאית בעירה, אך הסתיימה בכך, דינ' ומעט מסחר ימי. תרבותה דומה לתרבות הניאולית הקדומה של צ'יטל היוק, האתר האנאנטולי החשוב שנחפר לאחרונה.

חפירה חשובה ביותר היא זו של היישוב הניאוליתי בקנוטוס. יישוב זה, הנמצא בחלקו מתחם לארמו המינואי, השתרע על שטח של כארבעים ואربعة דונם. בדיקה טטריאטיגראפית עד לעומק של עשרה מטרים העלתה, שיש במקום עשר שכבות יישוב. השכבה הקדומה ביותר היא פריקיריאמית. בשכבה זו, שהוא מסוף האלף השביעי לפסה"ג, עדין לא היו מבני-קבוע. הממצא הוא ברובו של אבן או של עצם. דומה, שיש פער בין שכבה זו ובין שכבות 4–5, שכן מן השלב הקדום של התקופה הניאוליתית, היבנו, מן האלף החמישי לפסה"ג. לשכבות אלו צבינו תרבות דומה, וניכרת בין השפעה אנאנטולית חזקה. המבנים עשויים לבנים שרופות, שצופו באדמה כבושה. בשכבה 4 ניכרת ראיית התכנון העירוני בקנוטוס. שכבות 3–2 הן מן השלב התיכון של התקופה הניאוליתית, ואילו שכבה 1 — מן השלב האחרון, בעיקר מן המאה התانية של האלף הרביעי (היא התקופה הכלקוליתית בארץ-ישראל). בשכבה זו נמצא הבית הגדול שתפר סיר איוון. מצוי השכבה מציבעים על כן, שהיו לכורדים קשורים עם אנאנטוליה וסוריה, מזה, ועם מצרים הפרידינאנטיים, מזה. התקופה הניאוליתית בכרתים מסתיימת עם ראשית התרבות המינואית וראשית התרבות הילאית ביוון.

התרבות שחשפו בניוא ניקומידיא, בקנוטוס ובאזורים אחרים מקבילות בחלקו לתרבות יריחו, ג'רמי, החיליאר וצ'יטל היוק. תקשורת שהיינו בינוין מעדים, שהתרבות הילאית של האגן המזרחי של הים התיכון הפתחה כמעט במקביל.

חוּרְבָּן מִקְנֵי

מִת

יוֹצֵן אֶחָדוֹן

המחקר הארכיאולוגי גולל לפניה תמונה דראמטית של חורבן מיקני וממלכתה האדריכלית. סימנים מבוסריירותם הם חורבנה של כתמי שמהווים חומות מיקני, היוקם ביצוריון של מיקני ושל אהונת, ביצורים של מקומות-EMPLט במקומות שונים והציבת מעברים ותתקרכעים להבטחת אספектידם בשעת מצור. אף יתכן, שבלוחות המתבונן הליניארי ב', שבתגלו בפליט משתקפות ההכנות לקידום פניו האוריב.

חורבנן היה גמור ושלם. מיקני, טירינס, פילוס ושאר המרכזים המיקניים נהרסו ונשרפו, ורק פה ושם נותרו מהם שרידים מעטים. בעקבות התהובן התהוו תנוזות אוכלוסין בקמת-מידה גדולה ביןון ובאים האיגיאים. התרבות המיקנית האחדה נעלמה, ובאזורים השונים המשיכו סגנונות מקומיים במסות המיקנית. על יונן ואיה נפרשה "תקופת-החשוך" (Dark Age).

קשה לקבל את הדעה, כי לחורבן מיקני הגיעו מהומות ומרידות פנימיות. מסתבר, שגרמה לכך גודלה שבטים פרימיטיביים מן הצפון, הלא הם הדורדים במסורת היוונית. עם כל הדורדים קשורה תנועתם הצבאית של "איי-היהם", ששתפה את אסיה הקטנה, את אנטטוליה ואת חוף המזרח התיכון, שמה קץ לערים ולמלחמות באזוריים אלה והביאה גם עלייהם את "תקופת-החשוך".

ניתן לקבוע את זמן חורבנה של מיקני על סמך נתונים מאורנו. הפלשתים התיישבו בחוף הארץ אחרי שנת 70/1800 ופיתחו קיראמיקה מיחודת, שהושפעה בעיקר מון התרבות המיקנית שאחרי החורבן (מי' C III). לפיכך רוחה הדעת, שפלישת גויי-

הים אירעה דור או שניים לאחרי חורבן מיקני.
היום קשה להסתכם לדעה זו, כי בכל הערים שנחרבו על ידי גויייהם נמצאה קיראמיקה מיקנית מיי הממלכה (מי' B III). במיווחד ברור, שאוגורית לא נחרבת לפני ראשית המאה הי"ב, לפיכך דומה, כי הפרש הזמן בין פלישת גויייהם וחורבן מיקני אינו יכול להיות גדול וכי הקיראמיקה הפלשתית הגיעה לפלשת זמן מעט בלבד לאחרי היאחזות גויייהם. סיווע לכך אפשר למצוא בחפירות אשקלון אשדוד, שבתו תגלתה שכבות-ביבנים בין העיר המכנית האתודונה ובין השכבה הפלשתית הראשונה. مكان, כי אין להקדים את חורבן מיקני לראשית המאה הי"ב וכי חורבן מיקני ופלישת גויייהם אירעו באותו הזמן.

הימ ותיכון בימי הביניים

מאת

יהושע פראוור

בימי הביניים מלאו הים התיכון תפקיד של גשר בין הארכות השוכנות לחופיו ושל מחיצה המפרידה בין ארצות אלו. את תפקידו הנדר הוא מלא בימי האימפריה הרומית, עת נחפר לאוגן פנימי, מוקף ארצות שכולן בתחוםו למרותה של רומא ומקבילותה את השפעתה התרבותית. במאה זו, עם פלישות הערבים, הוא נחפר למחיצה האימפריה בין אירופה המערבית, הנמונה עדין בתהליך של גיבוש עממית חדשין; בין ביזנטין, המשיכה את מסורתה של רומא בנצח יונני; ובין חותם צפון-אפריקה ומורה הים התיכון, הפלישים ממגמות האחדות של האימפריה הרומית וმתוגשים לייחידה דתית ותרבותית נפרדת. העובדה שאירופה המערבית ועמי האיסלאם מסריטים מסורת ימית, ורק ביזנטין מסוגלת להעמיד צים חזקים — קובעת את ההתרחשויות ההיסטוריות בים התיכון בימי הביניים הקדומים. באמצע המאה ה'י' מצליחים הביזנטינים להדוף את המוסלמים מבישת ובס'את, והם התיכון, מספוד ועד קושטא, נחפר לגבול בין הנזרות והאיסלאם. תקופה מסעיה-הצלב עומדת בסימן של הרפת האיסלאם מן הים התיכון עצמו ושל נסונות להדרו ביבשה — בספרד, באיטליה, בסוריה ובארץ-ישראל. תוך כדי מאבקים אלה מאבדת ביוזנטין את מעמדה כיבש וביבשה, ועל hegemonia בים נלחמתה עתיד איטליה, פרובאנס וקאמאלוגניה. מסורת השליטה באיים משתנות, לאחר שמעתה עירקו זכויות-משחר ותחנות-משחר לאורך החופים ובאיים. תוך כדי מסעיה-הצלב נכבשת קושטא, ונוצרת "האימפריה הלטינית" לארים בא רודוס. בתקילת המאה ה'ז' פוחתת התפקיד המכובע בים התיכון בידי ויביציה וגינואה, שמצטרפים אליהן האקטאלונים וונגואוראים, ולבסוף — מיטור ההוספיטאי וגבינואה, כיבושים הערים העותמאנים, שכשו את קושטא כבר באמצע המאה ה'ז', הרחיבו את שליטתם על הבלקן, הגיעו עד ינבה וכבשו גם את איי הים התיכון, מוה, ומסע הפורטוגזים, שמצאו את הדרך להודו סביב דרום-אפריקה, מה — כל אלה גרשו משליטיהם של הים התיכון, הנו מבחינה מסתורית והן מבחינה פוליטית. רק בתקופה הקולוניאלית, בעקבות יצירתן של אימפריות אירופיות במזרח ופריצת תעלת סואץ, שוב הוויה לים התיכון שיבתו הפוליטית. יצירה אימפריות קולוניאליות באפריקה החזרה לו גם את חשיבותו הכלכלית והאיסטרטגית.

הכינוס ה-כ"א לידיעת הארץ

יום א', כ"א בתשרי, הושענאריכה (27 בספטמבר)

בבוקר השכם הגיע האנניה לבאולטה. בסירור של יום שלם באופטובוסים המשיכו המשתפים לאתונה, דרך אפיידרואום, טירינס, מיקיני וקורינת. האנניה אפלינה לנמל פיריאוס בלי נסעים. בשעות הערב ערך ציר ישראל באתונה, מר שי, קבלת-פנים לראשי החברה ולמורים, בהשתתפות אנשי מדע וציבור מהאזור. בו ערב הופיעה הלחת המפורסתת "דורה סטרט" בדיקודיעם בגין התשיטאות. לאחר מכן עברו המשתפים לגביעת הפיג'יבס, מול האקרופוליס, כדי לחתות בהציגם "אור וצליל", שנערכה במיוחד לכבוד משותמי הסירור.

יום ב', כ"ב בתשרי (28 בספטמבר)

במשך היום נערכו סיורים לפי מסלולים אלה :

1. סיורים באתונה ברוגל : מקדש זבס, קשת הדראגונס, תיאטרון דיויניסוס, האקרופוליס, הפארתנון, מקדש היפסטום, האגורה, המוזיאון ועוד.
2. אתונה הביזנטית.
3. אתונה הקלאסית וסביבתה.
4. דלפי.
5. הר פארנאסוס, מאראתו.
6. האיאגונה, פורוס, הידרה.

בשעות הערב התקיימו המושבות השבעתי, שבו נשמעו הרצאות אלה :

התרבויות המיקניות

מצת

טרודה דזוטן

לשימין אלו חוויכם את גילויה של התרבות המיקנית המפוארת ואת אימונן של שירות המכירות ושל אגדות ומסורות עתיקות. בעקבותיו הלו רבים, שעליידי חפירה ומחקר במיקני צמה ובאתרים רבים תבחרו את תומנת תרבותו של העולם המיקני. גולת-הכותרת של מחקר זה הייתה הישנו הנadol של גנרטיס : פגועה הכתוב המיקני. בכך העתיק את התרבות המיקנית מן התקופה המרי-היסטוריה לעידן ההיסטוריה והוכחה, שנושאה היה דנובי יוניות. גilioי זה מPAIR או חדש את המשכיותן של המסורות, ה�ן הדתיות והן האגדתיות, שהיוו את היסודות לשירת הזמירות וגשוו בין התרבות המיקנית לתרבות היוונית.

בסקירה זו נדונים כמה אס派קטים של התרבות המיקנית החומרית, מאי חילומה במאה השני ועד שקייתה בשלתי המאה הי"ג. גלים של מתישבים חדשים, שבאו ליוון סמוך לשנת 2000 לפנה"ג, החריבו את התרבות ההילידית הקדומה והביאו במקומה את תרבויותיהם, שיטתה נחוצה ממנה בתרבות. התפתחותה המהירה, מות,

השפעות מינאיות חזקות, מזה, זו שהביאו לייצור התרבות ההילאית המאותרת, הידועה כתרבות המיקנית. לשיא התעצמותה והחפשותה הגיעו התרבות המיקנית, במאות ה-13 וה-12 לפנה"נ, עת קמה המבות המיקניות המשופתת, נסדו מושבות, ורודוס וקפריסן נעשו למרכזים חשובים של סחר הים והאיים. במוראי מקופת זו בולט אופיה הבוגלאמי של התרבות המיקנית, היינו, צירוף של אלמנטים מיניינים ושל אלמנטים מזרחיים.

הארקטורה ההלנית

מאת

אהרון קשטע

הארקטורה ההלנית בנתה מקדים. הותה ואת דרישתה של החברה ההלנית משענדה על דעתה לאחר "תקופת יהושע". תוך התעמקות בתבנית-בנית ייחודה זו התגבשו טיפוסי-הבנייה ודפוסי-הצורה של הארכיטקטנים. המיגאורים, בניין-האולום של המזכורה המיקנית (ובמהדרה שנה במקצת — פנים הארכון הכרומי), הנפק מבית-מגורים של נסיכים למשתוגרים של אלים. מרכיבי המבנה, שתחילה היו עשויים עץ וחמר, פשטו חומר ולבשו צורה. בו ברגע שעשו העמודים והקורות מאבן, ולא עוד מעץ, פסקו להיות שיטתי-קובוסטראקייה גורדי, ונחפכו למערכת סגנוןית. האידיאל החוויתי-ציוני הוא חמוץית הארכקטורה ההלנית היישגה העתיקרי. הסדר הדורי, המקודש והמעוזן שבגנגי יון, מיצג את התיאשgence זהה באופוון בולם. האקספרימנטאציה בסוג אחד בלבד בנין (מקדש הבניין עצמאי וקוורטיאבו) מביאה להגבלה-זינוג, שהן קו נורומאטי להייזוותה דקדוק. שלבי השכלול ברורים למדי : (א) השגת פרופורציונות שתתאמנה לחומר ולמבנה, עדות שורה של מקדים דורשים מוגנים שונים, שבום הל שניי ביחסם שבין העמודים, הקורות והמורדים מן הכבב, דרך הקל, אל המאוון והמושלים (קורינת, סנונ, אגינה, האקרופוליס באתונה) ; (ב) השגת שליטה מלאה בחומר, בעורת כל-יבROL והشمיש בשיש, תנשען בדיקנות למפסלת, במקום השימוש באבן רגילה. וכן, דיקוק הסתיו מציג את הסגנון באותנה של פריקלט, תקופהシア ההפשטה והאידיאלייזציה הצורנית. הפרופילים והחטיב תפקידם לתווך בין היכיונים העקריריים, האנכי והאופקי, ובין הסוגים הסטיריאומטריים השונים (לעומדים תחר עגול, ואילו לקורות — חרץ מלבני). במקומות קשיחות גיאומטרית, מרוחקים שווים, כיוונים ניצבים וכי' דוגל העיצוב הזרוי המעודן בקווים "רכלים", בהטיית הקווים הוקפים ובשינויים קלים במרווחים. אין כאן רק עניין של פיצוי על יעויותם אופטיים, כי' שנוהגים לטעון. לכטנו העמודים, עקומות הארכיטוראים, קויה-תפיחה, ה-*enthasis* של העמודים ועידוני-הצורה האחרון — כל אלה מושווים לבניון הקלאסי דרכות דבה יותר מן האמנות הגיאומטרית. השאייה להגדיר את החוויות החוויתיות בולשת גם בתכנון האתרים ובמיקום הבניינים בקבוצות. דוגמת

הכינוס ה-כ"א לידיעת הארץ

מכהקת לכר היא זו של האקרופוליס באחונה, שם יש יחס מוחש היבט בין צללית החניינות שעל הסלע ובין קווי-היטס של הנוף הנרחב, המשתרע ממפרץ פיריאוס במערב עד הרי הים ופניליקוס במזרח. מחרות זקנמג'וראדזה של הפורטלייה, הפרטנון, הארכיטיאוט ומלול'הלהlica ביןיהם היא לראות את הגושים בבח'את ובמכת פרטקטיבי, מקום לראות בשורה של מבנים שטוחים.

ההצמצמות ברוך-בניה את בטוג'בינוי יהיז גרמה בסופו של דבר, לאחר תקופה רוויה ושיא, לקפאון אמנות ולדי-אנדרטה מתירה. רק בתקופה מאוחרת יותר מצאה לה הארכיטקטורה התלנישית אפיק בחומר יצירה שונה למורי: הקמת טיפוסים שונים של בניין-ציבור, בהתאם לצורכי החברה ימי עיר איגנטובוי. בניינים אלה מורכבים מאלמנטים צורניים קלאסים, מושת האידיאל החוזי של אמנות-הבנייה ההלנית.

לאחר דורות הופעה באוצרו איזור ארכיטקטורה חושה, שבת מתגשות שתי אי-unities: התפקיד והתוכן הרז'וני, מוה, והשלימות הצורנית לשמה, מושת התרבות התלנית, מוה, זהה הארכיטקטורה של הכנסיות הביזנטיות, שהיא היהם חלק בלתי-נפרד מנופה של יוון. גלגולו העממי של ארכיטקטורה זו הן הכנסיות באים.

יום ג', פ"ג כתשרי (29 ספטמבר)

האנית שטה בחורה ארצת. בשעות שלג'יה-הצעראים התקיים המושב השני של הכינוס, שבו ניתנו שלוש הרצאות:

משמעות ר' בנימין מטודילה ביוון ואיה

מאת

צבי אנדרי

(מתוך ספר מסעות ר' בנימין מטודילה; שנת 1165, בערך)

"...ומשם (= מן האי קורפו) ודרך שני ימים בים לארץ לבטה היה תחולת מלכות מגואל מלך היוונים והוא כפר ובה כמו מאה יהודים ובראשם רבי שלחה ורבי אירוקולייס.

ומשם שני ימים לאכילון ושם כמו עשרה יהודים ורבי שבוי בראשם.

ומשם חצי יום לנוטוליקון היושבת על זרוע הים.

ומשם לפטרה יום אחר דרך ים... ושם בניינים גדולים קדומים ושם כמו חמשים יהודים ובראשם רבי יצחק ורבי יעקב ורבי שמואל.

ומשם חצי יום דרך לפג'ו ושם כמו מאה יהודים על-שבט הים ובראשם רבי גורי ורבי שלום ורבי אברהם זיל.

ומשם מהלך יום וחצי לкриיש ועת הוניט כמו מאות יהודים לדורם בהר פרנש ותם זורעים וקוצרים בנהליהם וקרקעותיהם. ובראשם רבי שלמה ורבי חיים ורבי דעתה.

הכינוס ה-כ"א לידיעת הארץ

ומשם שלשה ימים עד עיר קוֹרִינְטָו המדינה ושם כמו שלוש מאות יהודים ובראשם רבי ליאון ורבי יעקב ורבי תולית.

ומשם שלשה ימים למליבש עיר גודלה ובה כמו אלף יהודים והם האומנים הטובים לשוטה בגדי משי וארגמן בארץ היוונים. וביהם אכםים גדולים במשנה ובטלמוד והם גודלי הדור ובראשם הרוב גדול הרבה אהיו ורבי משה אהיה ורבי אליה טירוטס ורבי יקון ואין מהם בכל ארץ יון חוץ מדינת קושטנטינופול.

ומשם מעהל יום לאגראפל והיא עיר גודלה על-שפת הים ובאים אליה תגרים מכל צד ונפה שם כמו מאתיים יהודים ובראשם רבי אליה פשליטרי ורבי עמנואל ורבי כלב. ומשם דרך יום עד יושטירסה והיא מדינה על-שפת הים ושם כמו מאה יהודים ובראשם רבי יוסף ורבי שמואל ורבי נתניה.

ומשם לרובניקה מהלך יום אחד ושם כמו מאה יהודים ובראשם רבי יוסף ורבי אלעזר ורבי יצחק.

ומשם מעהל יום לשיבון פוטמו ובה כמו THREE יהודים ובראשם רבי שלמה ורבי יעקב והיא תחלה בלכיה שישובים בהרים והיא האומה הנקראת בלכיה והם קלימים כבאים יהודים מן ההרים לשולול ולבו אל ארץ יון ואין אדם יכול לעלות אליהם למלחמה ואין מלך יכול לשלוט עליהם ואינם חזקים בדת הנוצרים וקוראים שם בינוים כשות יהודים ויש אומרים שהם יהודים היו והיו קוראים ליהודים אחינו וכשימצאו אותם בזווים אחרים ואינם הרגים אותו כמו שתרוגים ליוונים ואין להם שם דת.

ומשם שני ימים לגרדייג והיא חרבה ואנשיים בה מעת מינונים ומיהודים. ומשם שני ימים לארכילו והיא עיר גודלה על-שפת הים והיא עיר סתורה לבינייאנייש ולפיניש ולגינובייש וכל הטוחרים הבאים שם והיא ארץ רבתת ידים ובה כמו ארבע מאות יהודים ובראשם הרוב רבי שלחה ורבי יוסף הפרנס ורבי שלמה הראש.

ומשם מעהל יום לבשינה ושם כמו מאה יהודים ובראשם רבי שבתאי ה רב ורבי שלמה ורבי יעקב.

ומשם דרך שני ימים ביט לעיר סלוסקי (= שלונייק) והיא עיר גודלה מאד ובה כמו חמש מאות יהודים ושם הרב רבי שמואל ובגנו תלמידי חכמים והוא שם ממונה על-יהודיהם תחת יד המלך ורבי שבתאי חתנו ורבי אליה ורבי מיכאל שם גלות גדול ליהודים והם מתחסנים במלאת המשי.

ומשם שני ימים לדמיטריס ושם כמו עשרים יהודים ושם רבי ישעיה ורבי מכיר ורבי אליאב.

ומשם שני ימים לדורהה ובה כמו מאה וארבעים יהודים. ובראשם רבי מיכאל ורבי יוסף.

ומשם מעהל יום לקוריישטופולי ושם כמו עשרים יהודים. ומשם דרך שלשה ימים דרך דרכן ים לאבידו היושב על-שפת הים מהלך חמישה ימים בין הרים עד מדינת קושטנטינה הגדולה. והיא ראש המלכות בכל-ארץ יון הנקראות גרייזאנוש ושם כסא המלך מנואל אינפדרדו בעיר קושטאנטינה בתקפת העיר יש בה שמנה עשר מיל וחצייה פל-הרים והציה על-היבשה והיא יושבת על-הטי ורוותה ים אחד

шибא מים רוסיה ואחד מים ספרד וכל הסוחרים הבאים מארץ כבל ומכל-ארץ שנעד
ואرض מדי ופרש וכל מלכות ארץ מצרים וארכן ונען וממלכות רוסיה ואונגריה ופסינקי
ובגדיא וארכן לונברדייא וספרד והיא עיר תומיה באים אלה בסחרה מכל הארץ בין
בימים בין ביבשת איזן כמוותה בארץות חז'ן מגדר העיר הגודלה אשר לישמעאלים. ושם
במה של שנטה ספיה ושם הפשא של יונגים מפני שאינם עוגנים לדת הפשא של רומא
ושם במות כמנין ימות השגה ויש שם ממש גודל לאין מספר שבאותם שבעולם ובתוכו
משני איטים ומגדיים וכרכבים שיש שם וכמושר הוות לא נמצאו בכל הכותות שבכל-שנה
הבמה עתומות של זהב וככסף ועשויות של כסף וזהב יותר מטה שיוביל לפטר. ושם יש
מקום אחד מקום שחוק המלך סמוך לכחול הארכון הנקריא איפודומי וככל-שנה ושנה
עושה המלך שם ביום תולדת ישו הנצרי שחוק גדול ובאותו מקום מצוירים כל מיני
בני אדם שבבעלם לפני המלך והמלכה בכל מיני כסוף ומביאים ארויות ודובים ונמרים
וזמור הבר ומשלחים אוחם להתקשט זה עם זה והעופות כמו כן ולא נראת בשחוק
ההוא בכל הארץ. והוא המלך פמנואל בונה ארומו גדור לכטא מלכוות על-שפת הים
חוץ מן הארכון שבנו אבותינו וקרוא אותו בלבירגש וצפה העמדים והכותות זתב וככסף
אזוריך וצירם בס כל מלחותה הקדמוניים אשר היו לפניו וגם המלחמות אשר עשה הוא
בעצמו ועשה שם כסאו של זהב ואבן יקרה ועטרת זהב תליה בשלשלת של זהב על
הכסה כמהת ישיבותו תחתייה ובנה מגליות שאין שם אדם יכול לשער דמייהם כי בלילה
אין צרכין שם נרות כי הכל ראיין מאור המרגליות אשר מארים להט עד מאר ושם
ענינים שאנו אדם יכול לספר אותם. ובמיאים מכל הארץ יון כל המכס בככל-שנה ושנה
וממלא מבנו מגדים מבגדים משי וארגמן זהב ולא נראת הבניין ההור והעשור התוא
בכל הארץ ואומרם כי המש של המדינה עצמה עולה בכל ימי עשרים אלף והובים בין
שכירות החנויות ותשוקים ומכס סופותים הבאים כים וביבשה. והיוונים אנשי הארץ
עשידים גדולים בזבוב ומרגליות והם הולכים מל拜师学艺ם בגדי משי ומשבצות זהב באריגנה
וברכמה על לבושים ורכבים על טוטים וזוממים לבני מלכים. והארץ רחבה ידים מאד
בכל מני מגדים וגם לחם וברור ויין הרבה מאד ולא נראת בכל הארץ כנשות והם בעלי
חכמה בכל ספרי היונים ואוכלים ושותים אישחת גנו וחתת מתנו. ושוררים מכל
לשונות הגוים הנקראים להם לעזים ללחום עם השולטן מלך מוגדים והם הנקראים
טורקוש מפני שאין להם לב למלחמה והם נחשים אשר אין בהם כה לעצורה.

ואין היהודים בתוך המדינה בין כי העיריות אשר זורע הימים וזרוע ים וירושא מקיף
עליהם מצד אחד ואין יכולם לצאת אלא דרך ים לשורה עם בעלי המרינה ושם
כמו אלףים יהודים רבנים ומהם כמה חמש מאות קראיין בצד אחד וביניהם ובין הרבנן
שהם תלמידי חכמים מחיצת ובראשם רבי אבטילון הרב ורבי עובדיה ורבי אהרון בכור
שורו ורבי יוסף שיר גירו ורבי אליקיס הפלנס וביניהם אומנים של בגדי משי וסוחרים
הרבה. ועשירים גדולים אבל אין מניתין שם יהויזי לריכוב על סוס חז'ן מרבי שלמה
המצרי שהוא רופא למלך ועל ידו מוצאים היהודים רויות גדול בגלותם כי בגלות כבד
הם ישבים והשנאה רבה עליהם עלי-ידי הבורסקין עובדי העורות שמשליכן הטים
המטונפים שלהם בהוצאות לפניו פתחי ביתיהם ומלכלכין מגרש היהודים ועל זה שונאים

הכינוס הב"א לידיית הארץ

היונים כל היהודים בין טוב ובו רע כי מכבים עולם עליהם ומכים אותם בתוצאות מעבודדים אותם בפרק, אבל הם היהודים עשירים ואנשימים טובים בעלי חסן ומצעות וסובליטים ונולות בעין פה. ושם המקומ שודרים בו היהודים פרא.

ומשם שני ימים לרדוטו ושם קהל מישרל כארבע מאות ובראשם רבי משה ורבי אביה ורבי יצחק.

ומשם שני ימים לאילופול ושם כמו מאתיים יהודים ובראשם רבי אליה קפיד ורבי שבתי זוטרא ורבי יצחק מגש ובלשונו יון קורין לאגדול מגש.

ומשם שני ימים לקלש ושם כמו המשים יהודים ובראשם רבי יהודה ורבי יעקב ורבי שעמיה.

ומשם שני ימים למיטילין מאיי הים ושם בא קהילות מישרל בעשרה מקומות. ומשם שלשה ימים לאי כי ובה כמו ארבע מאות יהודים ורבי אליה ורבי תימן ורבי שבתי בראשם ושם ימגאו האילנות שלוקטן מנגו המציגקי.

ומשם שני ימים לאי סמו ובה כמו שלש מאות יהודים ובראשם רבי שמיריא ורבי עובדיה ורבי يول. ושם באים קהילות רבות מישרל.

ומשם שלשה ימים לזרק ים לרוודש ובה כמו ארבע מאות יהודים ובראשם רבי אבא ורבי הנגאל ורבי אליה.

ומשם ארבעה ימים לכיפורות ושם יהודים רבנים וקראי עד יש שם יהודים מיניהם קפרוטין והן האפיקווטין. ישראל מבין אותן בכל מקום וهم מוחליםليل שבת ושומרים ליל ראשון.

ומשם שני ימים לקוריקס היא תחולת ארץ ארום הנקראות ארמניא. ומשם שני ימים למלמישטרש היא תרשיש היושבת על הים. עד חנה מלות היונים הנקראים גרייגיש".

הרומאניותים ר'מנאג רומגיאי

מת

ח'ים זאב מירש בר ג

עדת הרומאניותים ידועה פחות משאר עדות ישראל, אפק-על-פי שפעם הייתה אחד הפלגים הגדולים בתפוצות ישראל. הרומאניותם הם היהודים שישבו ברחבי ביוג'ן טיוון — הן בחלק האסיאתי והן בחלק האירופי — מראשית צמיחתה ועד המאה התשיעית עת נזנחה מעלה פני המפה הפולנית.

פלג זה נקרא רומאניטים על שם רומא המורחת. שלטו ביוג'נטון בארץ-ישראל במשך שלוש מאות שנה יש בו כדי להסביר את הקשרים בין הקהילות היהודיות באסיה ובין ארץ-ישראל, קשרים שלא נתקו גם לאחר הכיבוש העברי. במנגנון הרומאניטים נשתרמו הרבה מסורות ארכישראליות, כמו במנג'ינו של קהילות רומא ואיטליה הדורותית, שאף הן היו נתונות לשולטן ביוג'נטון במשך שנים רבות ו上方 הושיכו

הכינוס ה-כ"א ליד יעת הארץ

בקשריו עם ארץ-ישראל לאחר הכיבוש העברי. וכשם שבמזהור "מנగ' רדמי" יש שידי מגנים, גוסחים ומטבעות-תפילה שנגנו ארץ-ישראל בימי הגאנום, כן הדבר ב"סידור רומניה".

עם גבור ורם המגורשים מספדר אל הקיסרות הפותאנית נחרץ גורלם של הרומנים לטרינה. אמן ניטו הדורות הראשוניים להתקומם נגד השפעתם של ה"ספרדים", שעלו על אחיהם תושבי הארץ ברמת השכלתם, הון הכלילית והן היהודית, נשתרמו זיכוחים מרימים שהתחנהו בעניין זה בין מוגרשי ספרד, מזוה, ובין יהודאים, האיטלקים והאשכנזים שהתיישבו בארץ זה לא כבר, מוה, ויכוחים המוכרים את אלה המתנהלים היום. אבל בעבר מהה-מאתיים שנה צללו מנהיגיה המיזדיינים של עדת הרומנים, ורק בשני בתירכויות באיסטانبול ובבית-הכנסת "אלימשה" בירושלים נשתרמו שערדים; בכתי-הכנסת של יוון לא נשאר מהם זכר.

כו הרצה ד"ר א. בירן על חפירות ארכיאולוגיות בישראל בשנת תשכ"ד.

המושב התעשייתי והآخرון נערך בשעות אורי-הצעריים. מר. י. אבידם אמר דברי סיכום ותיאר את מהלך הרכינוס. בסוף דבריו תודה לכל אלה ששטיינו להצלחת הבינוס, ובראש וראשונה למרצים ולמדריכים, לרבי-התובל ולצווות האנויות, לחברת "ציטס", למר. ק. אשלי, שהיה אחראי לטוווי התווות, למר. הפק, שרכיבו את התודרכת בסיפורים, למשרדי הממשלה והשונאים, שנגלו יחס יפה וסימטו בסיפורים השונים, ולמאתרים היוונים, שעשו את הכל כדי להניעם את הסיפור.

ח"כ דוד הכהן וודה בשם המשתתפים לחברת לפועליה על התנהנת התרבותית והבנה השעניקה למשתתפים בסיפור, ומספר וכרכונו על רכישת עתיקות בימי המאנדרט. הגב' רחל בוזביב-ינאייה הביעה את תודתה על ש nimaga לה הוזמנה להשתתף בסיפור לימודי זה, אשר חשבותה רובה להכרות ארונות אום התיכון ולפיתוח קשרי התרבות והקידות עם העמים השכנים. לאור הצלחה הגדולה והחוויות הכלטינ-נשכנות העיטה הגב' בוזביב עלירוק סיפורים כאלה גם לאירועים אהורים.

מר. י. קרן מקיבור אשdot-Yaakov הודה בשם חבריו הקובוצים מכל הרים שהשתתפו בסיפור.

געל את הרכינוס פרופ' ב. מזור, שהביע את התקווה, כי החברה תמשיך במסורת לעורך את הרכינוסים ליריעת הארץ בישראל ומי פעם בפעם סיפורים בארץם היה המתכוון, כדי ללמד ולהזכיר את הנעשה בסביבתו.

בשעות הלילה נערכו נשפים, בהשתתפות נחמה הנדל ואמנים אחרים. פרופ' י. פראור קרא עתון התיויל על הרכינוס.

ביום רביעי, 30 בספטמבר בצהרים, הוזרו המשתתפים לחיפה.